

Szakács Margit :

Vidaacs János politikai pályafutása 1867—1873.

A kiegyezés által előállott helyzet a szélbal pártot újabb feladatok elé állította. Nem adta fel a harcot, az ellenzéki erők élvonalaiban küzdött tovább most már a dualista rendszer ellen. A Bösörményi—Madarász csoport következetesen tartotta korábbi álláspontját, míg az ellenzék többségét kitevő balközép mind többet adott fel függetlenségi politikájából a kiegyezést követő évek folyamán, s ezért a két irányzat egyre távolabb került egymástól. Az 1867 júniusában meghirdetett szélbal program az 1848. évi törvénnyel biztosított önállóság és szabadság „valóságos és tökéletes” helyreállítását követeli minden csorbitás nélkül.¹ Ez a nézet jutott kifejezésre az 1868. április 2-ra keltezett, részletesebb pártprogramban, amelyet már mint az „1848-as párt” követendő irányvonalát jelölte meg. A párt céljának az önálló állami élet teljes visszaállításáért való küzdelmet tűzte ki az 1848-as alkotmány értelmében. Alapelveit 3 pontban foglalta össze: 1. Magyarország független, önálló állami élete, népképviselői nyugvó törvényhozással, független felelős kormánnyal és ezeknek biztosítékaival, elvetve minden közös ügyet, 2. a nemzetiségi kérdésnek a szabadság és egyenlőség követelménye szerinti megoldása a területi integritás megtartása mellett, 3. az 1848-as törvények teljes visszaállítása, mint amelyek az ország önállóságának és alkotmányos küzdelmeinek is biztosítható alapjai, s hogy a bennük kivívott elvek a nemzet szellemi és anyagi jólétének követelményei szerint tovább fejlesztessek. Az alapelvek kivívását alkotmányos úton kívánja elérni s minden ez elvekkel szembenálló indítványokat, határozatokat és törvényjavaslatokat ellenezni, a vele, megegyezőket támogatni fog.² A program, amely 14 képviselő aláírásával a sajtóban is megjelent s 1872-ig megszabta a párt irányvonalát, ennek az időszaknak legradikálisabb politikai programja volt.

A program aláírói között szereplő Vidacs János parlamenti és egyéb közéleti tevékenységét ez az irányvonal határozta meg. Szerény tehetségével, de nagy akaraterővel és ügybuzgalommal vetette magát bele a politikai küzdelembe. Folytatni a harcot, és egyúttal helytállni a gazdasági élet frontján a meginduló kapitalista versengésben, ez a kettős feladat töltötte ki életének utolsó éveit.

Vidacs szerepe a honvédmozgalmakban

A kiegyezés létrejötte után a honvédmozgalmaknak második szakasza következett, amelyekben a régi célkitűzések újjal bővültek. Már 1867 márciusában jelentkeztek a fővárosi honvédtisztek és hivatkozva a 48-as ígéretre, „azt a képviselőház emlékezetébe hozzák és méltányos intézkedést várnak”, egyben kijelentik, hogy az alkotmány és a jog védelmében rájuk számíthatnak.³ Ez a mozgolódás a volt honvédek körében felszínre hozta ismét a honvédkérdést, amely most a kinevezett kormány egyik megoldandó problémája lett. A kibontakozó mozgalom egyik oka lehetett annak, hogy a királyi pár koronázási ajándékként 50 000 aranyat adományozott a volt honvédek és az elesettek árváinak felsegélyezésére. Ez a karitatív gesztus egyúttal kísérlet is akart lenni az elégedetlenkedő és az ellenzéki mozgalmak számára felhasználható réteg megnyerésére. Az adomány élénk reagálást váltott ki az érdekeltek és a politikai irányzatok képviselői között. A kormánypárt a kérdést a jótékonykodás keretében igyekezett tartani és átmenetileg megoldani. Az ellenzék a honvédek érdekeinek megfelelően a törvényes gondoskodásért szállt síkra. Ebben egységes az ellenzék két irányzata. A kérdés a balközép kezdeményezésére került a képviselőház elé: Tisza Kálmán 1867 júniusában terjesztette elő indítványát, hogy a kormány még az év folyamán terjesszen elő törvényjavaslatot a honvédek érdekében.⁴ A szél-sóbal a parlamenten kívül, a honvédség körében is vállalja korábbi szerepét, azt hogy mozgósítsa ezt a réteget a baloldali ellenzéki politikájának támogatására. A mozgalom irányítását és kézbe tartását a honvédegyletek újjászervezésével próbálta megoldani. A pártharcok ezzel kapcsolatban éleződtek ki: részben a honvédegyletek jellegének kérdésében, másrészt a honvédek segélyezési módjában ütköztek össze a nézetek.

A honvédegyletek ügye 1867 júniusában a fővárosi honvédbizottmány határozatával került napirendre, amely szerint közgyűlést tartanak az egyesület végleges megalakulása céljából. A volt honvéd segélyegyletek számadásait rendbehozzák, amelyek pénztökével rendelkeznek, azt a királyi adományhoz csatolandó a honvédelmi minisztériumba küldik.⁵

A június 24-én tartott közgyűlésen megválasztották az egy-let tisztikarát, amelyben Vidacs is helyet kapott. Ugyanitt választot-tak egy háromtagú bizottságot, amelynek feladata lett az 1861-iki pesti honvéd segélyegylet számadásait felülvizsgálni. A következő hónapban a bizottság jelentést tett, a számadást rendben találván, Vidacsnak köszönetet szavaztak addigi munkájáért és felmentették a pénztárosi teendők alól.⁶ Az egyletben betöltött szerepe ezáltal nem csökkent, bár állandó tisztsége ezután nem volt, de mint az alábbiakból kitűnik, szinte minden akcióbizottságba beválasztották, mint a honvédség ügyének elismerten egyik legbuzgóbb harcosát.

A honvédegyletek újjáalakítása vidéken is megkezdődött. Július 7-én Pesten tartották meg az országos honvédegylet, amelyen már 60 vidéki honvédegylet képviseltette magát. A gyűlés meghatá-rozta a honvédegyletek célját, és azt a honvédek erkölcsi, szellemi és anyagi állapotának emelésében jelölte meg. Határozatot hozott a Pesten felállítandó központi Honvédegyletre vonatkozóan, valamint a Honvéd c. közlöny megindítására.⁷ A gyűlésen sok szélbal politikus vett részt és szólalt fel, igyekezvén az összegyűlt hangulatát a megfelelő irányba terelni. A gyűlés Kossuth életetésével fejeződött be, utána az Orczy-kertben ünnepélyt tartottak, amelynek bevételét a honvédségélyezésre fordították. Ennek a gyűlésnek figyelemre-méltó kezdeményezése volt a 48-as ereklyék, emléktárgyak gyűjté-sére és megőrzésére történt felhívás, amely több egyletnél rövidesen követésre talált.⁸

A honvédegyleteket a fenti célkitűzés szerint nemcsak segé-lyező, hanem politikai szervezetnek szánták újjászervezői. A szélbal mindenképpen igyekezett ellenzéki politikájának támaszaként fel-használni. A vidéki egyletek közül a szabadkai, amely az elsők között csatlakozott a pesti egylethez, nyíltan vallotta politikai célját. Júni-usban tartott közgyűlésén elfogadta azt az indítványt, amely szerint „megszűnt kizárólag segélyegylet lenni és Honvédegyletté alakul, melynek főcélja és feladata: erkölcsi támogatása a nemzeti közérzü-letnek.”⁹ A Nagykun ker. Honvédségélyegylet ugyancsak feladatának tartja a rászorult honvédség anyagi támogatása mellett a haza sza-badsága és függetlensége ügyét és győzelemre segítségét „tőle telhető eszközökkel” előmozdítani.¹⁰

A segélyezés kérdése és annak módja mindvégig előtérbe helyezett problémája volt nemcsak a honvédegyletnek, hanem sokat vitatott témája egyéb fórumoknak. A honvédegyletek általában saját tagjaikat támogatták a segélyösszegekkel, amelyeknek növelését gyűjtéssel, főleg rendezvények bevételével eszközölték. Ez a volt honvédeknek viszonylag kis rétegét érintette, de a feléjük irányuló figyelem szélesebb körű társadalmi akciókat is elindított. Pest város

képviselőtestületének júniusi közgyűlésén hangzott el egy indítvány a rokkant honvédek országos segélyalapjának létrehozására. A közgyűlés egy bizottságot választott Szentkirályi Mór főpolgármester vezetésével, tagjai között Vidacs Jánossal, amely a segélyalap létrehozásának módjait fogja kidolgozni. A pár nap múlva megtartott bizottsági ülésen elhangzott javaslat szerint, a gyűjtést csak Pest város hatóságának területére korlátozzák feltételezve, hogy a kormány részéről országszerte intézkedés történik. Aláírási íveket bocsátottak ki, amelynek eredményeként fél év alatt közel 10 000 ft gyűlt össze, amelyet a királyi adományhoz csatoltak.¹¹ Ez az országos alap a további gyűjtésekkel tetemesen megnőtt és elosztásával újabb viták kiindulópontjává vált. Az 1868 elején megjelent rendelet végül is úgy intézkedett, hogy nem életjáradék formájában, hanem egyszer s mindenkorra tőkében osztják szét a jogosultak között. A belügyminisztérium kebelében felállított segélyalap-bizottság a beérkezett kérvények alapján döntött a meghatározott kategóriák szerinti elosztásban.¹² A segélyezésnek ez a módja éles bírálatot váltott ki a honvédegyetek részéről, egyrészt, mert az elosztásnál csak a leginkább rászorultak jöhettek számításba, másrészt meglehetősen elodázta a támogatásra szoruló kielégítését. Még inkább azt az elvet támadták, amely a honvédkérdést csupán anyagi kérdésnek tekinti. A központi bizottság a végleges megoldást abban látta, hogy a volt honvédek részére nyugdíjat szavazna meg a képviselőház, amely egyben erkölcsi elismerést is jelentene számukra. Sorsukról — 48-as alapon — köteles gondoskodni a kormány, ez a bizottság egyértelmű véleménye. Követeli az országgyűlés intézkedését ebben a kérdésben, amelynek rendezését az akkor szervezendő honvédelemmel kapcsolatban vélte leginkább megoldhatónak, amikor az újnak felállításával a régiékről is gondoskodás történjék.¹³ Az 1868 augusztusában tartott honvédegyűlés központi kérdése ez volt és egy 5 tagú bizottság feladatává tette, hogy a honvédek erkölcsi elismerése és anyagi érdekeinek előmozdítását szorgalmazza.¹⁴ Vidacs mint volt honvéd és mint országgyűlési képviselő vett részt ebben a bizottságban. Mindkét minőségében következetesen képviselte pártjának álláspontját a megfelelő fórumokon: a honvédegyűléseken csakúgy mint a parlamentben.

Az egyetek másik, politikai szempontból fontosabb feladata a „nemzeti közérzület” támogatása volt. E tekintetben is jól indult a honvédmozgalom, de rövid idő múlva változás következett be. A pesti egylet vezetésében ugyanis kezdettől fogva vezető pozíciót töltött be a volt honvédtábornokok közül Klapka és Perczel Mór. Néhány hónap elteltével a kormány felfigyelt az egyletekben folyó „szélső izgatásokra” és akcióba lépett. A két tábornok vállalta a

szerepét annak, hogy a honvédmozgalmat leszerelje, eddigi politikai irányvonalát megszüntetve, kormányt támogató, vagy legalábbis semleges irányzatú, jótékonykodó mozgalommá fejlessze.¹⁵ Az egyetek, a mozgalmat irányító központi egyesület sem válhatott így hosszabb időre az ellenzéki politika támaszául.

1868 elején Perczel magatartása szakadást idézett elő a honvédegyletek között. A kirobbanó viták egyik indítéka Vidacs és Mikár Zsigmond, a központi választmány főjegyzője közötti ellentét volt. Vidacs panasszal fordult a központi bizottsághoz Mikár vádaskodásai ellen, amely az ügy kivizsgálása után Mikárt felmentette tisztsége alól.¹⁶ Perczel részben azt nehezményezte, hogy mindez távollétében történt, másrészt nem értett egyet a határozattal. Válaszul a központi bizottságot feloszlatta, határozatát semmisnek nyilvánította s a honvédegyletekhez szóló felhívásában olyan hangot ütött meg, amely visszatetszést keltett a honvédek körében nemcsak Kossuth-ellenes éle, hanem saját magát vezérnek nyilvánító és ilyen értelemben intézkedő hangja miatt.¹⁷ Az egyesület lapja egyértelműen Perczel ellen foglalt állást: hangsúlyozta, hogy az összes honvédség érdekét védi, de az egyesületek célja a múlt emlékeit is tisztelni és Kossuth nevét tiszteletben tartani. Elismeri Perczel érdemeit, de kéri, hagyjon fel Kossuth-ellenes agitációjával.¹⁸ A vitában a honvédegyletek túlnyomó többsége a központi bizottság mellé állt.

Nem tudni pontosan mi volt Mikár vádja Vidacs ellen. Úgy tűnik, még pénztáros korából, a pénzügyekre vonatkozó gyanúsítás volt. A felvett jegyzőkönyv alapján megállapítást nyert, hogy „Vidacs János százados személye tisztán állván, ez ügyben többé kérdésbe sem jöhet.”¹⁹ Ezzel egyidőben egy másik gyanúsítás is érte, amelyre vonatkozóan két lapnak is adott nyilatkozatot, rágalomnak minősítve azt a hírt, mintha ő idegen hatalmaktól pénzt kapott volna, hogy a volt honvédek között ossza szét.²⁰ Feltehetőleg összefüggés van a kétféle vád között és rosszindulatú rágalomról van szó.

A személye ellen indított támadások nem szegték kedvét. A honvédugy melletti kitaratása változatlan, és mindenütt ott található, ahol a 48-as eszmék ébrentartásáról, emlékeik megőrzéséről, harcosainak megvédéséről volt szó. Ezeket tartotta az egyesületek elsőrendű céljának s nemcsak élenjárt az egyesületek által szervezett akciókban, hanem maga is kezdeményezett.

1868-ban az egyesületek életét honvédgyűlések és emlékünnepek rendezése töltötte ki. Ekkor kezdődtek országsszerte a honvédemlékművek felállítása. A vidéki egyesületek követve a központ példáját, nagyarányú gyűjtést indítottak, hogy a szabadságharc csatáinak színhelyein emlékműveket állíthassanak. Minden ilyen emlékmű felavatása alkalom volt az emlékezésre, a hősi harcok visszaidézésére,

a nemzeti közszellem alakítására. Vidacs is több honvédyűlésen és ünnepélyen vett részt, egy ízben Perczel Mórral rándult le a szegedi honvédyűlésre, de az emlékezetes eset óta megszakadt kapcsolatauk.²¹ Július 19-én, a váci honvédemlékmű leleplezésén, a központi bizottság küldöttjeként Vidacs beszélt. A csatákról emlékezett ő is először, majd a harcosokról, akiknek a karja ma már nem olyan erős, de itt vannak „a dicső küzdők hú utódai”, a haza ifjúsága, hozzájuk szól, emlékeztetve őket a „szent korszakra”. Reményét fejezi ki, hogy hasonló helyzetben késedelem nélkül kelnek fel ők is a haza védelmére.²² Vidacs tagja volt annak az albizottságnak is, amelyet a központ küldött ki, hogy a Budavár ostrománál elesett honvédek közös sírja fölé emlékmű állításában közreműködjék.²³ Ő indítványozta az augusztusi honvédyűlésen az országos honvédszobor felállítását, amelyet a gyűlés egyhangúan elfogadott. Ez a gyűlés határozott az Erdélyben felállítandó Bem-szobor ügyében is.²⁴

Ebben a mozgalomban Vidacs mellett a felesége is aktívan közreműködött. Nevét Damjanich özvegyének nevével együtt emlegeti a krónika. Kettőjük akciója volt a közös honvédsírok rendezése: „az 1849. októberi napokban s 1853. évben törvényszéki ítéletnél fogva kivégzett hazafiak, a szabadság s nemzeti önállás ügye véres áldozatai” közül azokat, akik a józsefvárosi temetőben feküdtek, kiemeltettek és 3 koporsóban egy közös sírban helyeztek el a Kerepesi temetőben.²⁵ Közös sírjuk fölé 1870. november 1-én készült el a fekete gránit síremlék, amelyet Damjanich Jánosné és Vidacs Jánosné által folytatott gyűjtés eredményéből emeltek. Az önkény vértanúról való megemlékezés politikumát nem kell külön hangsúlyozni, a mű önmagáért beszélt. Politikai akció volt maga a leleplezési ünnepség is, halottak napján, több ezernyi közönség jelenlétében. A Barátok teréről induló gyászmenetben, amelyet Vidacs János és Ivánka Imre vezetett, sok régi honvédtiszt vett részt, mellettük nagy számban az egyetemi ifjúság, a népkör és egyletek vonultak fel zászlókkal és az óbudai hajógyáriak zenekarukkal. Az ünnepélyen Vidacs ismertette az emlékmű történetét, majd Lendvay Márton Jókai-költeményt szavalt, végül Simonyi Antal fényképész beszélt a gyászünnepély jelentőségéről.²⁶ Hogy az esemény méltatását éppen Simonyira bízták, nem lehet véletlen; ő maga is szenvedő alanya volt az önkénynek, s bár azóta régi nézeteitől kissé eltávolodott, ellenzéki szellemét még megőrizte. Nagyon valószínű, hogy barátja, Vidacs gondolt rá ezzel a megbízatással. Ennek az akciónak mély hatásáról tanúskodik az a levél is, amelyet Vidacs az óbudai munkásegylettől kapott és közzétett a sajtóban: ugyanaz a mi elvünk is — írják az óbudai munkások —, „48-nak hú fiai, a közönsügynek pedig esküdt ellenségei vagyunk.”²⁷

Vidacs ezekben az akciókban kifejezésre juttatta a szabadságharc még élő tagjaival való szolidaritását csakúgy, mint annak hősi halottjaival és az önkény áldozataival. Áldozatkészsége pedig abban is megmutatkozott, hogy a jászberényi honvédelemkéműhöz ajándékkul készíttette el a vaslánckerítést, amiért az ottani honvédegyelet tiszteletbeli tagjává választotta.²⁸

A honvédegyletek szerepe a fenti akciókkal lényegében befejeződött. A jóváhagyott szabályok szerint mint segélyegyletek funkcionáltak tovább,²⁹ feladatkörük azonban egyre szűkült, főleg azután, hogy az országgyűlés végül is rendezte a honvédek nyugdíj-ügyét. Ennyi eredményt részükre mégis sikerült kiharcolni az ellenzéknek. A honvédmozgalmaknak pedig az országszerte ma is fennálló emlékműveket köszönheti az utókor, amelyek a társadalmi összefogásnak is gajyszerű bizonyítékai.

A honvédmenház

A menház eszméjét Vidacs az 1869. augusztus 21-iki országos honvédegyeleti közgyűlésen vetette fel. Indítványozta, a honvédegyletek hassanak oda, hogy „a csonkult honvédek számára szerény rokkantak kaszárnnyája épüljön”. Meggyőződése szerint ehhez a főváros is hozzá fog járulni a telek és az építkezéshez szükséges anyagok felajánlásával, a többi költséget a társadalmi összefogás biztosítani fogja. A közgyűlés elfogadta az indítványt és egy öttagú bizottságot nevezett ki, amelynek elnöke Vidacs lett.³⁰ A vidéki honvédegyleteket is felszólították a terv támogatására. December elején megjelent a felhívás „a hon minden hű fiához és leányához” a menházalapítás ügyének támogatására.³¹ A társadalmi megmozdulásnak döntő lökést adott Kossuth, Vidacs-hoz intézett, baráti hangon írott levele, amelyben 1000 frankot ajánlott fel a menház alapítására.³² E témában több levélváltás is történt. Engedélyt kért Kossuth levelének nyilvánosságra hozatalára, s ez hamarosan meg is érkezett, de Vidacs várt egy ideig a kiadással. Kossuth következő levelére válaszolva ezt azzal indokolta, hogy a válságos pénzügyi viszonyok miatt (az 1869-es pénzügyi válságról van szó) „nem lett volna úgy olvasva, mint fog ez olvastatni akkor, ha országunk lakói e bajból kibontakozandnak!” Vidacs a menház ügyének előrelendítését remélte a levél publikálásából s taktikai lépés volt részéről annak elhalasztása. Az a réteg, amelyre támaszkodni kívánt, nem volt olyan helyzetben, hogy a gyűjtés megkezdése eredményes lett volna. Mint válaszában írja: „Elv és ügy barátaim nagy része iparosok és kereskedők lévén, érzékenyen sújtatnak a szerencsétlen pénzválság által, csak is azoktól,

és nem a vagyonosabbaktól várom és a menház létrehozását”.³³ Kossuth levelének mozgósító hatását Vidacs maximálisan ki akarta használni s annak sokszorosított példányait honvéd-hordárok is árusították a városban.³⁴

A levél hatásos volt, Kossuth példamutatása követőkre talált a társadalom minden rétegében. Hatalmas arányú gyűjtés indult meg, egymást érték a rendezvények: előadások, táncmulatságok, sorsjátékok stb. Adakoztak megyék és városok, egyesületek, intézmények, céhek és magánszemélyek, polgárok és értelmiségiek, és nem csekély számban munkások.³⁵ Ez utóbbiak közül kiemelendő a budapesti szabósegédek segélyező és önképzőköre, amely egy „gőzerőre” berendezett szabóműhelyt állított fel az Aranykéz utcában, s annak háromhavi jövedelmét ajánlotta fel, azonkívül „krajcáros” adakozásból több mint ezer forintot gyűjtött és az építkezéshez is támogatást ígért.³⁶ A honleányok között Damjanichné járt az élen több ezer forintos gyűjtésével. A pesti városházán „tekintélyes polgárok” megalakították „A honvédmenház segélyezését előmozdító társulatot”.³⁷ Vidacs közben megkezdte a tárgyalásokat a telekügyben. A főváros az Orczy kert mellett jelölte ki helyét és megegyeztek abban, hogy az épületek és felszerelések a város kezében lesznek, s az utolsó 48-as honvéd halálával az egész város rendelkezésére áll, de csak nevelési célokra használhatja.

Mi volt a honvédmenház építésének tulajdonképpeni célja? A rokkant honvédek elhelyezését és ellátását biztosító intézmény alapítása más országokban is ez idő tájt történt. A honvédegyület lapja nyugati példákra hivatkozott: Franciaországra, ahol a képviselőtestület milliókat szavazott meg erre a célra és nagyszerű épületet emelt, és a londoni „fényesen berendezett” rokkantak házára. Részben ezzel indokolták a menház alapításának szükségességét, természetesen „szűk anyagi viszonyainkhoz mért” épületre gondoltak, és nem általában a honvédeknek, hanem kizárólag a 48-as honvéd-rokkantaknak szánták, mert rövid vita után így döntöttek a városházi gyűlésen és ez volt az álláspontja a honvédegyületnek is. Az egyület nyíltan hangoztatta, hogy a menház alapítása a kormány feladata lett volna és egyben bizonyítani, hogy amit az elmulasztott, a nemzeti összefogás megteremti. Az alapítás előkészületei közben folyt az országgyűlési vita a honvédsegélyezésről. Andrassy látva az ellenzék makacs elhatározását a menházi gyűjtést illetően, másrészt, hogy a kormány részéről is tegyen valamit ez ügyben, ellenakciót kezdeményezett. 1870 áprilisában egy honvédsegélyegyletet szervezett, amelyet a balközép egy része is támogatott, és ennek keretében, ugyancsak gyűjtés után szerzett alapból, igyekezett a maga módján megoldást keresni a honvédrokkantak ügyében, mégpedig

ezt is közvetlen segélyezés formájában. Ez a kezdeményezés a menházi akcióra veszélyes volt azért is, mert rövid idő alatt nagyobb eredményt ért el a felsőbb rétegek támogatása mellett, másrészt ellenpropagandája révén.³⁸ Ez utóbbi a párhuzamos gyűjtés célszerűtlenségéről s a felhasználás kétféle módjának előnyeiről-hátrányairól elmélkedett. Egy kísérletező is akadt az ellentáborból, aki felvetette az egyesítést. Szerinte a menházi gyűjtés elvetendő, célját elérhetetlennek tartja, mert az félmillióba kerülne véleménye szerint s az eddigi gyűjtés még a százezret sem érte el, (Andrássyéké meghaladta a 125 000 forintot), mire felépülne, kihal ez a honvédréteg, s ha felépül, miből fedezik a fenntartását. A másik érve ellene, amit Andrássyék is hangoztattak, a közvetlen segítség előnye, mert azt megszokott életmódjuk keretében, övéik körében élvezhetik a rokkantak és nem katonai fegyelem alatt a menházban, ahonnan sokukat a büszkeség is visszatart stb. Javasolja tehát a menházi terv elejtését és a Vidacs vezette bizottságnak az egyesülést.³⁹

Vidacsék nem engedték vita tárgyává tenni tervüket, bár az eredmény valóban nem volt fényes. A június 8-án tartott honvédegyűlésen adott számat Vidacs az addigi eredményről: a begyűlt összeg 66 594 ft volt, de még sok helyről nem érkeztek be az aláírási ívek, azokkal együtt mintegy 100 000 forintra tehető a végösszeg. Itt merült fel először a menház fenntartásának egyik problémája, a honvédek eltartása. Vidacs kész volt a javaslattal: mivel „élete célja a honvéd segélyezés előmozdítása” felajánlotta, hogy az első felveendő honvédet minden szükségessel ellát holtá napjáig és e kötelezettségéről gondoskodik halála után is. Reméli, hogy példáját mások is követik. Két követője valóban akadt: a bihari honvédegylet és Vidor J. pesti órás vállalt hasonló módon egy-egy honvédet. További javaslata, hogy a pénzügyteknél kell kopogtatni s a menház „bő ellátása biztosítva lesz.”⁴⁰

Vidacs optimizmusa és másokat is magával ragadó határtalan lelkesedése kellett ahhoz, hogy a menházi akció az anyagi nehézségek ellenére változatlan eréllyel folytatódott. A gyűjtés eredménye 1871 májusában meghaladta a 87 000 forintot. A telekügyben közben fennakadást történt, nem sikerült megegyezni a fővárossal, mert az olyan, súlyos feltételekhez kötötte telekajándékozási ajánlatát, hogy nem lehetett elfogadni. A honvédegyleték május 7-én tartott gyűlése határozatot fogadott el a menház ügyében. Remélve az összeg további növekedését, mivel az adakozások még folytatódtak, elhatározták a telekvásárlást és az építkezés megkezdését. A Soroksári úton vásárolt telekre még az év augusztusában megkapták az építési engedélyt egy emeletes honvédmenház felépítésére, amelyre a pályázatot már májusban meghirdették.⁴¹ Az épület méreteinek és

kivitelezésének határt szabott a pénzügyi helyzet. 1870 elején, az addig jelentkezett munkaképtelen honvédek száma mintegy 600 volt, a tervezés csak 80 honvéd elhelyezésével számolt és az összes költségekre 52 ezer forintot irányoztak elő. A gyűlés határozatot hozott a menház vagyonának kezeléséről, felszereléséről, a pénzalap elhelyezéséről, a felveendő tagokról és a tulajdonjogról. Ez utóbbira vonatkozóan úgy határoztak, hogy az épület a honvédegylet tulajdonát képezi. A gyűlés Kossuthot táviratban értesítette a menház felépítésének eldöntéséről, amelyet „ az 1848/49-iki zászló több hívei nevében” Vidacs írt alá.⁴²

Kossuth állandó figyelemmel kíséri a menház ügyét, a menháziak anyagi ellátottságához is hozzá kíván járulni. Erre utal 1870 elején írott levele Vidacshoz, amelyben bizonyos ruhakészletet ajánlott fel a menház részére. Vidacs barátai azonban nem tartják szükségesnek annak megszerzését azzal az indoklással, hogy nincs kilátás a menház rövid idő alatti felépítésére s addig használatlanul heverne. Sorai arra mutatnak, hogy nagyon tárgyilagosan ítéli meg a menházba kívánczó honvédek igényeit. Szerinte kevés közharcos fog jelentkezni, mert ezeket a községek vagyonosabbjai támogatják, oda inkább csak a család nélkül álló, öreg tisztek fognak kívánczolni, akik viszont nem szívesen vennék a használt holmikat.⁴³ Vidacs rendszeresen tájékoztatja Kossuthot a mozgalom és az építkezés minden fázisáról, a saját és segítőitársai munkájáról, a nehézségekről, hiányolja az ifjúság részvételét, mint írja: „nincsen nyoma ama szellemnek, mely kormányzónk idején a fiatalságot buzdította a tevékenységre”.⁴⁴ Utolsó levélváltásuk a menház ügyében 1872 májusában történt, az építkezés befejező stádiumában, amikor Vidacs a menház részére a „Honvédérem” mintát kéri Kossuthtól.⁴⁵

Vidacs az építési bizottság elnökeként még nagyobb agilitással és mindenre kiterjedő figyelemmel kísérte a munkát. Szeptemberben megjelent értesítése az egylet lapjában az alapkö elhelyezéséről, amelyet októberre terveztek. Együttal felszólította az érdekelteket, akik 48/49-es emlékeket kívánnak az alapkö alá helyezni, küldjék el hozzá.⁴⁶ 1871. október elsején került sor az ünnepélyes alapköletételre. Az ünnepi megnyitót Vidacs tartotta. Mély pátosszal előadott beszédéből most sem hiányoztak a világosi árulásnak, a közösüges politikának elítéléséről vallott nézeteinek hangoztatása. Szomorúan állapította meg, hogy a haza szent védőinek a hazában csak menedékház jutott. Viharos eljenzés követte Kossuthról, a 48-as alkotmány létrehozójáról, a hadsereg megteremtőjéről emlékező szavait. A menház keletkezésének történetéről Kühnel Ignác százados beszélt, majd elhelyezték az alapkövet, amely alá 48-as okmányokat, magyar pénzeket, Kossuth-bankjegyeket, Vetter Antal honvéd al-

tábornagy érdemjelét, Gáspár honvédtábornok fényképét, a még életben levő honvédtisztek névsorát, a menház tervét és történetét, valamint az ünnepély napján megjelent magyar hírlapokat helyezték el.⁴⁷

Az építkezések megindulásával megnöttek a gondok. 1872 májusában Vidacs első pesszimista hangvételű felhívását olvashatjuk: az adakozásból származó összeget felemésztette az építkezés. Az épület nemsokára készen lesz 80 rokkontra számítva s ezeket nincs miből eltartani, bár egyes városok, kerületek és magánosok is magukra vállalták egy-egy rokkant ellátását.⁴⁸

Egy év alatt az épület elkészült és 1872. október 1-én sor kerülhetett a menház felavatására. Az ünnepi megnyitót nagyszámú közönség jelenlétében Vidacs tartotta, majd átadta a menház kulcsait a honvédegyelet elnökének, Gáspár Imre tábornoknak.⁴⁹ Ezzel az akcióval Vidacs nagy műve s egyben a szélsőbal nagyszabású akciója sikerrel befejeződött. A menház első parancsnoka Vidacs lett, a „be-népesítést” is ő kezdte meg, de csak rövid ideig viselhette gondját a menház lakóinak.

A menház több mint hét évtizeddel élte túl létrehozóját, a II. világháború idején pusztult el. A Soroksári út 114. sz. alatt álló épület, amelyhez hatalmas park tartozott, fennállása alatt mintegy 750 honvédnak adott menedéket, utolsó lakói a húszas évek elején távoztak. A menházat 1882-ben állami kezelésbe vették. 1900-ban kibővítették az épületet, újabb 50 személy befogadására tették alkalmassá. Az addig eltelt idő alatt ugyanis mind több, egyedül maradt, idős és beteg honvéd vette volna igénybe, de nem volt hely. A honvédség sanyarú helyzetén nem sokat segített az országgyűlés által megszavazott nyugdíj, amelyet 70 éves kortól folyósítottak részükre. 1887-ben a menháziak fogtak össze kint élő honvédtársaik érdekében, hogy az országgyűléstől támogatást kérjenek számukra.⁵⁰ A menház életét idillikus színben festő cikkek, amelyek időnként a sajtóban megjelentek, vonzóvá tették az intézményt a honvédek előtt, de leginkább a ráutaltság volt a döntő szempont a felvétel kérelmezőknél. Mint jellemző adalékot megemlítjük Lebstüek Mária, volt főhadnagy kérvényét 1882-ből, amelyben az iránt folyamodik, hogy a menházban a fehéreneműk kezelése rá bizassék.⁵¹ Mint a felsorolt adatok bizonyítják, a menházra szükség volt, céljának megfelelően otthont tudott nyújtani a 48-as honvédség maradékainak.

Szerepe a demokrata körök szervezésében

A szélsőbal kiegyezés elleni harcát szervezetten és szélesebb társadalmi bázisra építve igyekezett folytatni. A demokrata körök

szervezésével Madarászék a tömegmozgalmak újabb hullámát indították el. Politikai elképzeléseik szerint az 1848-as alkotmány visszaállításán útja a széles tömegek felvilágosításán keresztül vezet. Felvilágosítás alatt a polgári demokratikus szellemben való nevelését értették. A demokrata körök célját a polgári forradalmak jelszavában a szabadság, egyenlőség, testvériség érvényesítésében jelölték meg. E három fogalomnak „társulati eszmecseré útján való fejlesztése és érvényrejuttatása, s mivel ehhez csak az 1848-iki teljes alkotmány mellett lehet remény, ezen alkotmánynak törvényes és alkotmányos működés általi visszaszerzése, korunk haladásával lépést tartva, a gyakorlati életben alkalmazása és elveinek tovább fejlesztése” a cél, miként a felhívásban és a kör alapszabályainak 3. pontjában is rögzítették.⁵²

Az 1867 októberében megjelent felhívás aláírói — 58 személy — többségében a szélbal tagjai, Böszörményi, Madarász, Vidacs vezetésével, mellettük többen: Csernátóny, Jókai és mások a bal-közép pártból. Az első aláíróként szereplő Vidacs, a pesti kör elnöke lett. Hogy a kör létrehozásában jelentős tevékenységet fejtett ki, az kitűnik Madarász emlékirataiból, aki név szerint neki tulajdonítja a pesti kör megalakítását.⁵³

A mozgalom központja a pesti egylet lett. A főváros akkori ellenzéki szellemére jellemző, hogy a tagok létszáma alig egy hónap alatt mintegy hatszázra növekedett. A kör tagjainak összetételére vonatkozóan idézzük egy gunyoros hangú visszaemlékező sorait, aki szerint „jámbor Teréz-, József-, és Ferencvárosi polgárokból, szatócsokból, házi urakból és csizmadiákból” állott, tehát nagyobbára a kispolgárság, valamint a polgárság középső rétegeinek képviselőiből.⁵⁴

Vidéken még nagyobb sikereket ért el a szervezkedés, pár hónap alatt a demokrata körök százai jöttek létre, egyes esetekben más név alatt — olvasó népkör, baloldali kör stb. —, de a pestivel azonos célkitűzéssel. Többségükben az 1848. után létrejött paraszti olvasókörök alakultak át, amelyeknek korábbi céljaik is „1848 demokratikus és nemzeti továbbfejlesztése” volt. Ezért tudott a szélsőbal Kossuth függetlenségi programjával széles paraszti tömegeket megnyerni és maga körül tömöríteni, különösen az alföldi városokban. A vidéki körök tagságának zömét a szegényparasztság alkotta, de iparosok és értelmiségiek is részt vettek benne.⁵⁵

A demokrata körök tömegfelvilágosító, ismeretterjesztő tevékenységet fejtettek ki. A pesti egyletben a „társulati eszmecseré” előadásokból és felolvasásokból állott a legkülönbözőbb témákból. 1868 januárjában Madarász amerikai útinaplójából tartott felolvasást. Jókai Mór „A nazarénusok és a vallásszabadság” címmel ter-

vezett felolvasást. Fischer János kereskedelmi iskolaigazgató tervbe vett előadásának címe: „A gabonakereskedés és annak legelőnyösebb értékesítési módjairól Magyarországon”. Februárban egy elmaradt előadás helyett Vidacs és Henszmann Imre „rögtönöztek” előadást a „szabadság, egyenlőség, testvériségről”.⁵⁶ Ezek mellett az üléseken rendszeresen felolvasták a vidéki városokból érkezett leveleket a fiók demokrata körök felállításáról, tehát tájékoztatták a tagságot a mozgalom terjedéséről. A vidéki egyletek is lényegében felolvasókörök voltak, ahol leggyakrabban a Magyar Újság és A Nép Zászlója c. ellenzéki lapokból tartották a felolvasást. Ezeken keresztül a demokrata kör széles körű agitációt fejtett ki a szervezkedés érdekében és egyúttal a szélsőbal politikájának népszerűsítésében. A vidéki körökben erőteljesen hangot kapott a paraszti rétegek sérelme is. A pesti körben sem hiányzott az egzisztenciális kérdés felvetése. Vidacs már említett előadásában Kossuthnak nemcsak politikáját, hanem gazdasági intézkedéseit is méltatta, amikor az ipar és kereskedelem emelése körül szerzett érdemeiről beszélt, s a jelenlegi gazdaságpolitikát bírálta. Ezzel tulajdonképpen a saját osztályának sérelmeit igyekezett tolmácsolni.

Madarász turini látogatásával (1868. február) megerősödtek a kapcsolatok Kossuthal, ezt követően országszerte fellendülőben volt a mozgalom. A kezdeti sikerek azt mutatták, hogy hatalmas szervezet van kialakulóban. A kormány nem késlekedett ezt meggátolni. Az ellenakcióval már korábban kész volt, amikor megszervezte saját „köreit”. Ezek egyike az „egyenlőségi körnek” nevezett társulás volt, amelyben „a kormány hivatalnokai és a félhivatalos lapok tollvitézei vezérkedtek”.⁵⁷ A demokrata körök sikereit azonban nem tudták ellensúlyozni, egyik sem tudott akkora tömeghatást elérni. A kormány részéről különösen a vidéki fejleményeket kísérték figyelemmel, de még egy márciusi leiratban arról volt szó, hogy „nem szándékozik meggátolni addig, míg nagyobb mérvben szaporodása és veszélyes volta tényleg meggyőződést nem tett.”⁵⁸ A demokrata körök veszélyes voltát — forma szerint — az alapszabályok 3. pontjában találták meg, a már említett célkitűzés megjelölésében. 1868. március 3-án kelt belügyminiszteri leirat utasítást adott e pont módosítására s a szabályzat alapján a pesti kör működését betiltotta.⁵⁹ A demokrata kör válasza elutasító volt. Merész hangú feliratában megtagadta a 3. pont módosítását, amely „egyértelmű lenne az 1848. alkotmány megtagadásával”. Azon meggyőződésének adott kifejezést, hogy a szabadság, egyenlőség, testvériség elvei a 67-es törvény alapján nem fejleszthetők és joga minden polgárnak és társulatnak a törvények korlátain belül eszmecsere útján a fennálló törvények megváltoztatása. Érvelt azzal is, hogy a 48-as alkotmány

teljes visszaszerzésére törvényes úton való törekvés a képviselőház egy tekintélyes részének nyomtatásban megjelent programjában „majdnem szórul szóra” bennfoglaltatik, tartalma már ennél fogva sem lehet törvénybe ütköző. Mindezek alapján a betiltó rendeletet törvénybe ütköző sérelemnek nyilvánította, s ha azt rendőri úton végrehajtánák, csak a hatalom nyílt erejének engednek. A feliratot Vidacs János elnök és Áldor Imre jegyző írták alá. Az április 8-án kelt belügyminiszteri rendelet azonnali hatállyal betiltotta a pesti kört és „annak minden néven nevezendő működését”, mert igazoltnak látta, hogy „célja nem alkotmányyszerű működés, hanem izgatás”.⁶⁰ Vidacsék tartották magukat elhatározásukhoz: csak az erőszaknak engednek, s a kört valóban rendőri karhatalommal oszlatták föl.

Időben ez egybeesett a félegyházi eseményekkel, amikor ott fiók demokrata kör megnyitását ünnepelték és az zavargással fejeződött be. Ekkor tartóztatták le Asztalos János kecskeméti ügyvédet, aki a demokrata körök szervezésében élen járt: Kecskeméten 1000 példányban nyomtatta ki a demokrata kört ajánló felhívást.⁶¹

A szélbal nem nyugodott bele a kormány intézkedésébe: Csiky a betiltás tárgyában interpellált, Vidacs folyamodványt nyújtott be az erőszakkal történt feloszlítás ügyében, s az egyéni szabadságon és a társulati jogon esett sérelem orvoslását kérte.⁶²

A demokrata körök betiltása nagy vitát váltott ki: a támadásból kijutott a köröket szervező pártnak csakúgy mint a kormánypártnak. Madarászék maguk is visszaretentek attól, hogy a mozgalom átlépi a békés kereteket, mégis védekezniök kellett a fennálló rend elleni izgatás vádja ellen. Bár a demokrata körök megítélésében a balközép is a kormányt támogatta, a betiltás, mint törvénytörtés intézkedés ellen szót emelt tagságának egy része. A körök elleni fellépésben Perczel és Klapka személyében fenntartás nélküli támogatókra talált a kormánypárt. A vitában elhangzott vélemények a pártellentétek további fokozódásához vezettek.

A demokrata körök a kiegyezés elleni tömegmozgalmak kerekei voltak, s mint ilyenek nem veszélytelenek a dualista rendszerre. Veszélyességét azonban a forradalomtól való félelmében eltúlozta a kormány. Forradalmi szellem tekintetében távol állottak a francia forradalom jakobinus klubjaitól, amelyekhez oly szívesen hasonlították a mozgalom ellenzői.⁶³ A demokrata körök a népművelés terén, a kispolgári, paraszti és értelmiségi rétegek felvilágosításában és demokratikus szellemben való nevelésében töltöttek be jelentős szerepet. Ez nem lebecsülendő eredménye a mozgalomnak, de emellett az ott folyó „izgatások” olyan politikai mozgalmat is megindí-

tottak, mint Asztalos Jánosé Kecskeméten. Ez a mozgalom már túlnőtt a szélbal által meghirdetett programon és kezdete lett a századfordulón kiterelvényesedő agrármozgalmaknak.

Országgyűlési szereplése. 1868—1872

Vidacs 1868 augusztusában, a védelmi törvényjavaslat feletti vitában mondta el egyik leghosszabb beszédét. Nézeteit elsőként a szervezendő hadseregére vonatkozóan fejtette ki: az az erő, amely a nemzet önállóságát hivatott megvédeni, szükséges, hogy magyar legyen. A haza csak úgy védhető meg — véli, ha polgárai tudják, hogy „nem mindenknek fölött katona, azaz eszköz a hatalom kezében”, s meg legyen győződve arról, hogy hazáját csak az a szellem, azok az elvek menthetik meg, amellyel a Hunyadiak, Bocskaiak, Rákócziak, Thökölyek és Kossuth zászlaja alatt megmentették. Csak önálló, az osztrák hadseregtől független hadseregre adja szavazatát, a kormány által benyújtott törvényjavaslatot elveti, mert a haza önálló, állami létét veszélyezteti. Szót emel a volt honvédek érdekében, akikre még számítani lehet a magyar hadseregben, és akiknek számára erkölcsi elismerést kér. Kissé gúnyos éllel válaszol Eötvösnek a javaslat előnyeit méltató beszédére, majd Perczel beszédével száll vitába és visszaveri annak támadását a 48-as ifjúság ellen. Ebben kifejezésre jutott erős személyi ellentéte Perczellel. Beszédéből most sem hiányzott az uralkodó személye elleni támadás, amiért az elnök rendre intette, de nem hiányzott Kossuth magasztalása sem.⁶⁴ E két személyre vonatkozóan Vidacs mindig szenvedélyes hangnemet ütött meg: Kossuth bálványozásában, amely eléggé általános volt a 48-asok között, és a királyellenes kifakadásaiban, ez főképp Vidacsra volt jellemző. Mindkét személy megítélésében hajlamos volt a túlzásokra, de bizonyos, hogy saját egyéni, szubjektív nézetei ragadták el egyik vagy másik irányban, s nem frázisként használta Kossuth nevét sem oly gyakran.

1868 őszén megkezdődtek az előkészületek a következő év márciusában sorra kerülő választásokra. A választások vezetésével Madarász, Vidacs és Almásy Sándor lett megbízva.⁶⁵ A választási küzdelemben az ellenzéknek nem sikerült egységes frontot kialakítani a kormánypárt ellen, bár erre történtek kísérletek, s ebben nagy szerepet játszott a demokrata körök miatt keletkezett ellentét. A 48-as párton belül sem alakult ki egységes álláspont a balközéppel való együttműködést illetően. A körök miatti nézeteltérések mellett ehhez a vezető gárdában történt változás is hozzájárult. Böszörményit, a Magyar Újság főszerkesztőjét sajtóvétségért elítélték, helyét

az emigrációból hazatértek vették át: előbb rövid időre Simonyi Ernő, majd őt követte Szilágyi Virgil és Irányi Dániel. Ezzel megindult az a folyamat, amely végül is a mérsékeltabb irányzat felülkerekedéséhez vezetett a párton belül s ez a párt programjává a perszonáluniós alapelvet tette. A Madarász-csoport, amelyhez Vidacs is tartozott, bár elfogadta a Kossuth által támogatott elvet, egyre inkább háttérbe szorult a békés parlamenti utat választó Irányival szemben.

Vidacs a balközéppel szemben elég merev álláspontot képviselt, amint ez kiderül Ihásznak, 1868 elején írott leveléből. „Arról van szó — írja —, hogy egész pártunkat beolvasszák a balközépbe” s ez ellen több okból tiltakozik: mert azok részt vesznek a delegációban, mert Kossuth nevével agítálnak, de programjukban egy szóval sem említik 48-at és nem is akarják azt, s hogy Görgey rehabilitálásához segédkezet nyújtanak. Következésképpen „ily párttal mi nem szövetkezhetünk, ha mindjárt köztudomású dolog is, hogy e pártban nagyon sok jó ember van, de ezek kedvéért az elvet meg nem tagadhatjuk.”⁶⁶ Vidacsnak ez a megállapítása jól érzékelteti a Tisza-féle mérsékelt ellenzék és a 48-asok baloldala között levő távolságot. A balközépnek csak kis része volt szolidáris a szélsőballal. Ezek között kiemelném Jókai Mórt, aki szoros kapcsolatban volt Vidaccsal is, de inkább baráti mint elvi alapon.

A 69-es választások eredménye lényeges változást nem hozott a parlamenti erőviszonyokban, bár az ellenzék némileg megnövelte a szavazatainak számát. Nagy sikert aratott a fővárosban: az öt választókerület közül háromban ellenzéki képviselőt választottak, Vidacsot a szélsőbal, Csernátonyt és Jókait a balközép részéről. Vidacsot a saját kerületében, a Ferencvárosban jelölték Török Pál ellenében, akivel szemben 115 szavazattöbbséggel került ki győztesen.⁶⁷ Vidacs győzelme az ellenzéki szellem erősségét mutatja a Ferencvárosban, egyben személyének népszerűségét is, amelyhez bizonyára hozzájárult saját közéleti tevékenysége mellett Vidacsék ismeretségi köre, üzleti s baráti kapcsolatai, a család ekkor már közel két évtizede a kerület lakója.

A Ferencváros választópolgárainak száma az 1869-es választásoknál mindössze 1033 volt. Ennek 90⁰/₀-a élt szavazati joggal, ebből 522-t kapott az ellenzék és 407-et a kormánypárti jelölt. A választások az 1848. V. tc. alapján történtek, 20 éves korhatárhoz volt kötve és az alábbi vagyoni és kulturális cenzus volt érvényben:

1. valamely városban 300 ezüst forint értékű ház- vagy földtulajdon,
2. aki mint önálló kézműves, gyáros vagy kereskedő saját műhellyel vagy teleppel rendelkezik és legalább egy segédet foglalkoztat,
3. a fentiekbe nem eső saját földbirtokból vagy tőkéből eredő 100

ezüst forint állandó jövedelme van, 4. aki főiskolát vagy ezzel egyenrangú más tanintézet tanfolyamait elvégezve diplomát nyert, 5. azok a pesti polgárok, akik 1848. április 11-ig pesti polgárok voltak és a fenti képesítéssel nem rendelkeznek. A ferencvárosi választópolgárok számaránya a fenti kategóriák szerint hozzávetőleges pontossággal a következőképpen oszlott meg: 1. k.: 398 — 2. k.: 244 — 3. k.: 218 — 4. k.: 155 — 5. k.: 18.⁶⁸ Ezek a számok érdekes képét adják e külterület választóinak társadalmi összetételéről. Legerősebb elemei a birtokból és jövedelemből élők (616) és csak utána következik az iparos és kereskedő réteg (244). Viszonylag magas az értelmiség száma. A választók számarányát tekintve a József- és Terézváros között áll. A Józsefvárosban 984, a Terézvárosban 1543 volt a választók száma 1867-es adatok szerint. Mindkettőben az ipari réteg erősebben dominál mint a Ferencvárosban. Hogy ez utóbbiban kik adták szavazatukat az ellenzék jelöltjére Vidacsra, természetesen nem lehet eldönteni, de annyit feltételezhetünk, hogy elsősorban az iparos, kereskedő és értelmiségi rétegek támogathatták és nem a birtokos réteg, amelynek különben olyan tagjai tartoztak a kerülethez, mint pl. Sina Simon br. és Cséry Lajos. E feltételezés alapján Vidacsot mint a polgárság küldöttjét tarthatjuk számon az 1868/72-es országgyűlési időszak képviselői között.

Vidacs választási győzelmét szomorú esemény zavarta meg: „legjobb barátja s törhetetlen lelkű elvtársa”, Böszörményi László halála, aki börtönbüntetését töltve, ott halt meg.⁶⁹ Nagy vesztesége volt ez a pártnak, amelynek radikális szárnyához tartozott.

A 3 éves országgyűlési időszakban a 48-as párti ellenzék éles küzdelmet folytatott a kormány által benyújtott antidemokratikus törvényjavaslatok ellen. Vidacs parlamenti szerepe egy hosszabb beszéden kívül általában kérvények benyújtására korlátozódott, pártjának ugyanis a peticionálás egyik, bár nem nagyon célravezető eszköze volt. Az általa benyújtott petíciók tartalmilag nagyon sokrétűek. Sok esetben, főleg az első két évben, a honvédek panaszainak tolmácsolója,⁷⁰ ami honvédegyleti feladataiból is következett, de a napirenden levő kérdések mindegyikéhez van rövid észrevétele.

A 48-as párt az általános, titkos választójog híve s a választójog ilyen értelmű rendezése követeléseinek közé tartozott. Vidacsnak ez ügyben benyújtott egyik petíciója az óbudai hajógyár munkásainak folyamodványa volt, amelyben kéri, hogy a képviselőház a választási törvény módosítása alkalmával, „azon esetben, ha az általános szavazatjog törvényileg meg nem állapíthatnák, a munkások évi keresetének legkevesbjét 452 frt 68 kr. évi jövedelemmel bíróktól fölfelé az országos képviselők választásánál minden munkásnak a szavazatjogot törvényileg biztosítani” kéri.⁷¹ A másik ilyen jellegű

petíció a pestvárosi ellenzék aláírásával készült, amelynek gyűlésén a 48-as párt részéről Irányi ismertette a kormány törvényjavaslataira vonatkozó észrevételeit s a kérelmet felkérésre Vidacs nyújtotta be az országgyűlésnek. Pestváros ellenzéki polgárainak kérévénye tartalmazza mindazokat a követeléseket, amelyekért a 48-as párt küzdött: általános szavazati jogot, titkos szavazást, a választásoknál előforduló visszaélések elleni szigorú intézkedést, továbbá a választókerületek revízióját az incompatibilitási (összeférhetetlenségi) törvény alkotását.⁷² Ugyancsak ő nyújtotta be Buda szabadelvű körének és Foktő községnek a kormány választási törvényjavaslatának elvetését tartalmazó kérévényeket.⁷³

Az országgyűlés napirendjén szerepelt a kormányának a közigazgatás fejlesztésére vonatkozó tervezete, amely az ellenzék részéről erős bírálatot kapott. Vidacs a pestvárosi lakók kérelmének szószólójaként terjeszti elő, hogy a törvényhatóságok rendezését az 1848-iki törvények szellemében eszközöljék és a miniszteri javaslatot vessék el. A köztörvényhatóságok rendezéséről szóló általános vitában Vidacs is hosszú beszédben fejtette ki nézeteit. A kormány centralizációs törekvéseinek célja a kiegyezés rendszerének megerősítése volt, sok támadást kapott az ellenzék, főképp a 48-asok részéről. Különösen a megyei autonómiák megsemmisítésére irányuló törvényjavaslat váltott ki élénk ellenzést, amely Vidacs beszédének is a középpontjában állott. Alkotmányunk védbástyáinak megsemmisítését látja benne és jól érzékeli azt is, hogy a kormánynak ezek a tervei még jobban Ausztriához láncolják a magyar nemzetet, ugyanakkor figyelmen kívül hagyja, hogy ez a modern polgári közigazgatás és adminisztráció kiépítését is jelenti. A törvényhatóságok rendezését az 1848-as törvények XVI. és XXIII. szakaszai értelmében és szellemében kívánja végrehajtani és nem a minden szabadságot megölő centralizáció értelmében. (Az első a megyei hatóság ideiglenes gyakorlatáról intézkedett, a második a szabad királyi városokról.) Nézetei a népszuverenitás elvén alapuló 48-as törvényekhez való kissé merev ragaszkodását tükrözik. A választás kérdésében a súlypontot az általános szavazásra teszi, mert „nem lehet a hazában polgár, aki alkotmányos jogainak gyakorlásától” fel volna mentve. Bár a törvényjavaslatot úgy értelmezi, amely szerint a megválasztott képviselők nem a népet fogják képviselni, nép alatt valójában a polgárt érti. Felszólalásának végső kicsengése: a javaslat a 48-as törvények nyílt tagadása, nem haladás, hanem visszaesés, amely a nemzet életerejének megsemmisüléséhez vezet.⁷⁴

A kormány gazdaságpolitikája ellen is nagyon sok bírálat hangzott el, gyakori támadást intézett ellene a 48-as párt. Vidacs ebben a kérdésben sok aktivitást tanúsított. Személyileg is érdekelt

volt, nemcsak választóinak érdekeit képviselte, amikor szót emelt az ipar, kereskedelem és közlekedés fejlődését gátló tényezők ellen. 1871-ben, amikor felmerült az új Duna-híd építése, pesti polgárokból, főleg a Ferenc-, József- és Belváros polgáraitól érkeztek a kérelmek, hogy a tervezett két híd közül az első „ne a feldunasoron, hanem az aldunasoron épüljön fel, vagyis a Margit-híd helyett a Ferencváros-hoz közelebb eső.⁷⁵ Ebben a kérdésben kétségkívül a helyi érdekek domináltak az illető polgároknál csakúgy, mint Vidacsnál, és szívósan küzdöttek érte, mint a hónapokig tartó kérvényezés mutatja. Vidacs nyújtotta be a miskolci iparosok kérvényét, amelyben azt kérik, hogy az ipartörvény szentesítése előtt egy országos iparosértekezletet hívjanak össze a törvényjavaslat megvitatására.⁷⁶ A polgárság gazdasági érdekeit tolmácsolta Fromm Antal pesti lakos kérvényével, amelyben egy állami kereskedelmi akadémia felállítását, önálló magyar konzulátusok szervezését és a kereskedelmi és földművelésügyi miniszteri tárcának különválasztását kéri.⁷⁷ A vidék szegénysorsú lakóitól is találunk különféle kérelmeket, amelyeket Vidacs továbbított az országgyűlésnek. Ilyen a Torontál megyei Marianfeld község összes házas zselléreinek folyamodványa, amelyben az ottani uradalom által 44 holdnyi legelőjük jogtalan elsajátításával rajtok elkövetett méltatlanságnak kiderítése végett, vizsgálat elrendelését kéri.⁷⁸ Béla és Pettau kincstári puszták bérlői az 1871-es árvíz okozta károk miatt haszonbérük elengedéséért folyamodnak. Szentes város azt kéri, hogy az országos úthálózatba vegyék fel a Félégyháza—Orosháza közötti utat.⁷⁹

A porosz—francia háború kitörése egy időre a külpolitikai kérdéseket helyezte előtérbe. Az ellenzék részéről a 48-as párt kezdeményezett akciót a franciák mellett, a petíciók tömegét nyújtották be és több interpelláció hangzott el a Franciaország részére elfogadható békekötés érdekében. Vidacs is több kérvényt közvetít az országgyűléshez. 1870 júliusában a pesti népkör választmányának kérését tolmácsolja, amelyben Magyarország szigorú semlegességét kéri. A benyújtást kísérő szavai, miszerint: „Hazánk lakossága számtalanszor volt kénytelen fegyverhez nyúlni, hogy alkotmányos szabadságát és törvényes függetlenségét megvédje . . .” nem hagynak kétséget az iránt, hogy együttérez a francia nemzettel és fegyveres harcát jogosnak és igazságosnak tartja. 1871 február—márciusában a Ferenc-, Teréz-, Lipót- és Belváros lakóinak több kérvényét továbbítja, amelyekben Franciaország feldarabolása ellen tiltakoznak.⁸⁰ A háború kérdésében a 48-as álláspont általában megegyezik mai értékelésünkkel s az ügyben folytatott petíció kampánya és propagandája, amelyben Vidacs is részt vállalt, jó irányú politikai és felvilágosító tevékenység volt. A Párizsi Kommunéknál a petíciózás

azonban megállott, ennek jellegét és jelentőségét a baloldal sem ismerte fel világosan, Vidacsnál sem találunk semmiféle utalást ezzel kapcsolatos felfogására.

Vidacs mint főpolgármester-jelölt. 1867., 1870.

A sokféle elfoglaltság mellett rövid epizódnak számít Vidacsnak az a kísérlete, hogy elfoglalja Pest főpolgármesteri székét. Ebben a kísérletben legalább annyira pártjának, mint sajátmagának a törekvéseit kell látnunk.

Az 1867 tavaszán lezajlott pestvárosi tisztújításon állította először a szélsőbal Vidacs Jánost jelöltként a főpolgármesteri tisztségre Szentkirályi Mórral szemben. Megválasztásának esélyei kevés reménnyel kecsegtettek a kormánypárt nagy többséggel támogatott jelöltje ellenében. Mindkét párt részéről presztízkérdés volt, hogy e fontos pozícióba a saját hívét juttassa, ezért a szélsőbal nagy agitációt fejtett ki a fővárosi polgárság körében jelöltjének érdekében. Vidacs maga is igen tevékenyen vette ki részét a választási mozgalmából. A pártpolitikai szempontok azonban dominálók voltak. A választást előkészítő értekezleteken nemcsak azokról az indokokról volt szó, amelyeknél fogva Vidacs megválasztása „a város érdekében fekszik”, s nemcsak a tisztújításra vonatkozó elveket fejtegették, hanem „élénk eszmecsere fejlődött ki a párt elveinek ismertetése körül”. Ennek ellenére az egyik összefüggés nélkül ketten is felszólaltak az irányban, hogy a Vidacs-párt, „minden politikai törekvéstől menten, egyedül a tisztújítás valódi érdekeit tartja szem előtt”, és visszautasították azt a támadást, „mintha a párt a rend és törvényesség fel-forgatására törekednék”.⁸¹ A politikai célzat a szélsőbal részéről tehát világosan kiderült, mégis szükséges volt, már a választók megnyugtatása érdekében is, a fenti, valóban alaptalan vádat visszaverni.

A Vidacs-pártnak a sajtóban is megjelent választási programja mindenekelőtt a jelölttel szemben támasztott követelményeket rögzítette: „Határozott hazafiság, feddhetetlen jellem, szilárdság, szakképesség.” Ezek tekintetében pedig négy pontban foglalta össze azokat a feltételeket, amelyek elsőbbséget jelentenek a jelölésnél: 1. akik 1861-ben alkotmányos tisztviselőkké választva lettek esküjükhöz hívek maradtak, a provizórium alatt hivatalt nem vállaltak, 2. akik 1848 óta hivatalt nem viseltek, 3. akik 1865-től vállaltak hivatalt, 4. akik a provizórium alatt kényszerítő körülményekre való tekintettel szolgáltak, de becsülettel és megelégedésre; különös figyelemmel az 1848-as alkotmányos küzdelemben való részvételre.⁸²

Mind a követelmények, mind a feltételek nagyrészt olyanok, amelyek Vidacs személyére nézve adottak voltak. Még ellenfelei is elfogadták a fenti jellemzést, „csak” képességeit vonták kétségbe a sok és speciális ismereteket kívánó főpolgármesteri tisztségre.⁸³

A Vidacs-párt választmányában az értelmiség volt erősen képviselve: az elnök, alelnök és a jegyzők, kivétel nélkül ügyvédek voltak. Ez annyiban érdekes, amint a szélbal különféle akcióiban megfigyelhető, hogy ez a réteg a baloldal elég szilárd támaszának bizonyult.

Vidacsot sikerült is jelöltnek elfogadtatni, de a májusi választáson alulmaradt Szentkirályival szemben, aki 2611 szavazattal elfoglalta a főpolgármesteri széket. Vidacsnak valamivel több mint a fele jutott.⁸⁴ Kétségkívül, személye sem felelt meg mindenben, ami alkalmassá tette volna e jelentős poszt betöltésére. Mégis, pártállása legalább annyira hozzájárult vereségéhez; a baloldali erők térhódításának nem nagyon kedveztek a kiegyezést követő hónapok politikai változásai. A szélsőbal részéről még így sem lebecsülendő eredmény, hogy pártjuk egyik politikusa lett a kormánypárt ellenjelöltje. S hogy ebben Vidacs személyének is volt némi szerepe, ezt a konzekvenciát a szélsőbal vonta le, amikor újólag kísérletet tett arra, hogy Vidacsot a polgármesteri posztra segítse.

Szentkirályi 1868-ban megvált tisztségétől. Vidacs régi párt-hívei máris akcióba léptek, akik közül sokan azt a véleményüket hangoztatták, hogy a polgármesteri szék most már Vidacsot illeti, mint aki Szentkirályi után ez állásra a legtöbb szavazatot nyerte.⁸⁵ A következő évben ismét erősen emlegetik jövődő polgármesterségét ferencvárosi támogatói. 1870-ben folytatódik a próbálkozás, hogy Vidacsot megismertessék és -kedveltessék, kedvezően bemutassák a fővárosi polgároknak. Különösen Madarász lapja, A Nép Zászlója vállalkozott az ellenzék jelöltjének népszerűsítésére. Leköszölte „Ki az Vidacs János, a pestvárosi baloldal főpolgármesterjelöltje?” c., külön lenyomatban is megjelentetett életrajzot. Ebben Vidacs mindenkélt „rendületlen jellemű hazafi”, amit addigi, elég részletesen ismertett pályafutásának eseményei bizonyítanak, de kiemelik egyéb emberi tulajdonságait és erényeit: a gyakorlati életben szerzett, sokoldalú tapasztalatait, műveltségét, nagy nyelvtudását stb., mindezzel bizonyítandó a tisztségre való rátermettségét.⁸⁶ Hasonló cézzal közölte a lap Vidacsnak Cegléd város által adományozott díszpolgári oklevelét.⁸⁷ A baloldalnak ez a kísérlete is kudarcot vallott, Vidacs nem került a főpolgármesteri székbe. Úgy tűnik, ekkor már ő maga sem törekedett annyira e pozícióra, mint első alkalommal tette, meglehetősen passzívul mutatkozott ebben a népszerűsítő kampányban. Ezt a küzdelmet tehát feladta, talán eleve sikertelennek

tartotta, másrészt ekkor már a honvédmenház ügye volt soron, amely teljesen lefoglalta idejét.

Vidacs és a munkáskérdés

A tömegbefolyásért küzdő ellenzék nem hagyta figyelmen kívül azt a lehetőséget sem, hogy a fejlődő új réteg, a munkásság körében támaszt keressen. Az ellenzéki politikusok, mind a szélsőbal, mind a balközép részéről, ezért próbáltak támogatást nyújtani a fővárosi munkásság szervezkedéséhez. A munkáskérdést persze a maguk módján, a liberális polgár álláspontjáról közelítették meg. Egyik dicséretre méltó törekvésük a munkásság műveltségének emelését célozta, a másik, a munkások anyagi helyzetének javítását, a szervezkedést azonban és a munkásszervezet létrehozását, működését, csak a polgárság irányítása alatt tudták elképzelni. A mozgalom alapelvének a Schulze-Delitzsch-féle ideológiát fogadták el, az önszegélyezés elvét, amelynek polgári körökben már korábban is akadtak propagálói. Ezen elvek alapján indult meg a fővárosi munkásság szervezése polgári elemek: iparosok, kereskedők és értelmiségiek részvételével és ellenzéki politikusok közreműködésével, amely a Buda-Pesti Munkásegylet megalakulásához vezetett. A résztvevők közül egyeseket valóban a polgári humanizmus ösztönzött erre, másokat az a politikai megfontolás, amint erre nyíltan utalás is történt az alakulás körüli vitákban, hogy a munkásságot elvonják a munkaadók elleni fellépéstől, az osztályharctól. Törs Kálmán fejtegette egyik cikkében a munkásság szervezésének szükségességét válaszul arra az ellenvetésre, hogy nálunk ez még nem időszerű, még nincs elkeveredett ellentét munka és tőke között. Elismerte a munkásmozgalom jogosultságát, de tagadta, hogy ez azonos lenne a munka és tőke közötti harccal, sőt szerinte „a társulási mozgalom a legbiztosabb óvszer e harc megelőzésére”. Külföldi példák alapján, elsősorban az angliai helyzetre hivatkozva, a bajok forrását a munkásság késői szervezkedésében látta. Ezt elkerülendő tartotta indokoltnak a kezdeményezést, amelyet az említett polgári elemek szorgalmaztak.⁸⁸

A kezdeményező lépés 1867. december 8-án történt, amikor a budapesti nyomdászok önképző egyletének helyiségében 11 személy elhatározta az egylet megalakítását. 1868. január 12-én bocsátották ki a felhívást Budapest munkásaihoz, amelyben körvonalazták a megalakítandó egylet célját: egy fogyasztási egylet, egy előlegezési bank és egy művelődési kör felállítását. Az első a gyári munkásság, a második a kisiparos rétegek, a harmadik pedig minden munkás számára. Már a december 23-iki bizottsági gyűlés úgy döntött, hogy

a művelődési körrel kezdi meg tevékenységét, mert az nem igényel tőkét. 1868. január 15-iki gyűlés 12 tagú bizottságot és 3 tagú albizottságot választott, akik a berlini kézműves egyesület statútumai alapján kidolgozták az alapszabályokat. A magyar és német nyelvű szabályzat általános határozatainak első pontja az egyesület célját a tagok szellemi és anyagi jólétének előmozdításában jelölte meg. A cél elérésére szolgáló eszköz gyanánt egy művelődési kör alakítását, majd amennyire a körülmények engedik egy fogyasztási és előlegezési osztály felállítását. A művelődési kör célja, hogy tagjai között az általános műveltséget, szakismereteket és a jó erkölcsöket terjessze. Az erre szolgáló eszközök: felolvasások, értekezések és oktatás, valamint ének és torna, azonkívül könyvtár felállítása folyóiratokkal és társas multságok rendezése. A fogyasztási egyesület feladata lett volna a munkásokat olcsó és jó élelmi, és ruházkodási cikkekkel ellátni, az önszolgáló bank pedig kölcsönrel látta volna el a tagokat, az eredeti tervek szerint. A szabályzat alapján az egyesületnek tagja lehetett minden 17. évét betöltő, „feddhetetlen erkölcsű” férfi, bizonyos összegű díj lefizetése ellenében. Az egyesület ügyeinek vezetésére, illetve igazgatására 36 képviselőből és 12 pótképviselőből álló képviselői gyűlés hivatott, ezen kívül az elnök, 12 tagú igazgatóság és a tanítói kar. Ez utóbbi kötelessége a szükségelt tantárgyak, a tanés leckerend felett határozni. Az alapszabályok egyik pontja lehetőséget ad arra, hogy a közgyűlés a képviselőbizottság javaslatára tagokat választhat, akik „az emberiség s különösen az iparos és munkás osztály jólétének előmozdítása körül különös érdemeket szereztek”.⁸⁹ Az egyesület programja politikai követeléseket egyáltalán nem tartalmaz, ezzel is jelezve, hogy a munkáskérdést szervezői elsősorban gazdasági kérdésnek tekintik; megoldását naiv elképzelések alapján, kezdetleges módszerekkel próbálták elérni.

A munkásegylet, amelynek elnöke Buschmann Ferenc lett, vezető testületében ott vannak Vidacsék is: János a képviselőtestületben, apja Vidacs István, az igazgatósági tagok között, ahol Jókai is helyet kapott.⁹⁰ Az egyesületben látszólag inkább Vidacs István volt az érdekelt, mondhatnánk népszerűbb, mint a fia, legalábbis a választási arányszámot tekintve. Vidacs István támogatta az egyesületet azzal is, hogy gyárának 72 munkásáért a sajátjából fizette a beiratási díjat, 36 forintot, amelyért a március 21-én tartott ülésen köszönetet szavaztak.⁹¹ A Vidacs-gyári munkások ennek jóvoltából csatlakoztak a Buda-Pesti Munkásegylet.

Hasonló volt a Ganz-gyáriak helyzete, ahonnan a Buda-Pesti Munkásegylet tagjainak egy részét toborozta. Az ottani munkások körében a fogyasztási egyesületet propagálta erősen a munkásegylet vezetősége. Márciusban Robonyi Géza tartott előadást a gyárban a

munkásegylet céljáról, amelynek a fogyasztási egyletre vonatkozó részét nagy tetszéssel fogadták. Ilyen egylet megalakítására 24 tagú bizottságot választottak, ennek 3 tagú vezetősége a Ganz-gyáriak sorából került ki. Nyilvánvaló, hogy a Ganz-gyáriak sem teljesen önmaguktól karolták fel az eszmét, hanem Heberle Antal, a gyár „ügyigazgatója” s egyben a munkásegylet képviselőtestületének tagja, buzgólkodására. Ő olvasta fel a gyűlésen a fogyasztási egylet alapszabály-tervezetét s egyúttal megkezdték az 5 forintos részvények aláírását, amelynek eredménye 65 jegyzés volt. Ekkor került sor a munkásdalárda első fellépésére is.⁹²

Az egylet még márciusban létrehozta sajtóorgánumát, Munkások Újsága címmel, amely csak a címevel utalt a szabadságharc nevezetes lapjára, jóllehet az ipari munkások számára létesítették. A lap megfelelő propagandát fejtett ki az egylet érdekében. Támogatást kapott az egylet az ellenzéki lapoktól is. Mindezek ellenére nem volt hosszú életű az egylet működése, lapja augusztusban, a szervezet decemberben szűnt meg. Legeredményesebbnek a művelődési kör tevékenysége mondható: augusztusig 40 felolvasást tartott és három zeneelőadást, 300 kötetes könyvtára volt (ebből 50 kötetet Jókai ajándékozott), az egyletbe 20 lap járt, volt 60 tagú tornász-csoportja és ugyanannyi dalárdistája. A fogyasztási egylet ügye is valamennyire előrehaladt, júliusban nyitották meg második üzletüket Újpesten.⁹³ Ezekon az eredményeken kívül a munkásegylet nem sokat lendített a munkásság ügyén, helyzetükben lényeges javulást nem hozott a fogyasztási egylet sem. A liberális polgárság minden igyekezete mellett sem volt képes sokáig fenntartani szervezetét. Az egyidőben alakult Általános Munkásegylet, az osztályharcos munkásság szervezete, erősebbnek bizonyult. Az ott szervezkedő munkásság új utakra lépett azzal a felismeréssel, hogy érdekei nem a munkáltatók mellé, hanem velük szembeállítja.

Vidacs János a Buda-Pesti Munkásegylet alapításával egyetértett és támogatta, főképp gazdasági és politikai megfontolásból. Hasonló elgondolás vezette, amikor részt vett az országos iparegyesület részéről, amelynek alapító tagja volt, abban az akcióban, amely célul tűzte ki egy munkáskórház létrehozását Pesten. 1868 májusában, a munkásegyleti szervezkedéssel egyidőben vetődött fel ez az eszme az iparegyesületben, ahol „több iparos” gyűlést tartott. Dr. Altmann tartott előadást arról, hogy a pest-budai kórházak elégtelenek a főváros megnövekedése következtében, ezért egy munkáskórház hasznos, sőt szükséges volna. Meggyőződésem — mondta —, hogy magániparosok és iparüzletek élénk érdekekkel fognak ennek alapításában részt venni. A következő évben annyit haladt előre az ügy, hogy bizottságot választottak Falk Zsigmond elnökletével, tagjai kö-

zött több nagyiparossal. A terv lényegében egy segélyegylet keretében létrehozandó munkáskórházról szolt, amely a munkások önerejéből, de a munkaadók közreműködésével, „a tőke és a munka együttes társulásával” jönne létre.⁹⁴ Az önsegélyezési eszme továbbélesztéséről volt tehát szó, de a téma, a munkásegészségügy felvetése, mindenképpen elismerésre méltó kezdeményezésnek tekinthető.

Vidacséknak a szocialista mozgalommal is volt némi kapcsolatuk, igaz, meglehetősen ellentmondásos. A Buda-Pesti Munkásegyletet támogató Vidacs János lényegében szembenállt a szocialista irányzatú munkásegylettel. Gyengítette azzal is, hogy 1869 nyarán a szabók mozgalmába kapcsolódott be és igyekezett azt befolyása alá vonni, ami annyira sikerült is, hogy a pesti szabósegédek segélyegylete elszakadva az Általános Munkásegylettől, Vidacsot első elnökké választotta.⁹⁵ Ugyanakkor közvetve segítette a szocialistáknak a munkásság szellemi felemelkedését célzó erőfeszítéseit. Az ÁME keretében működő szociáldemokrata iskola tanfolyamain a tanítás a 48-as párt közreműködésével folyt, az előadásokat a vezetésük alatt álló Népkör elnevezésű ismeretterjesztő kör rendezte, amelynek vezetői között volt Vidacs János is.⁹⁶ Hogy Vidacsék nem zárkóztak el mereven az ÁME szervezetétől és támogatásától más vonatkozásban sem, erre az egylet lapja ad felvilágosítást, amely szerint az ÁME báljára, a rendezőbizottság által meghívott „előkelőségek” között Vidacs István is megjelent.⁹⁷ Valójában tehát mind a két egyletet támogatták, de nem egyforma mértékben. Bár munkásaikat a Buda-Pesti Munkásegyletbe kötötték, Vidacs János mégsem kerülte el azt a gyanúsítást, amely egy gúnylap hasábjain érte, hogy „petrolőröket nevel munkásaiban”. Hasonlót sejtet egy róla készült képviselőházi jellemzés is.⁹⁸ Hogy munkásaik később csatlakoztak-e a szocialista egyletbe, nem találtunk utalást. Az említett vádra az adhatott alapot, hogy általában nem tiltották munkásaiknak a szervezkedést, másrészt az Általános Munkásegyletbe fűződő bármilyen laza kapcsolatok is táplálták ezt a hiedelmet. Vidacsnak munkásai körében kialakított emberi kapcsolataira egyetlen adalékot találtunk, amely szerint feleségével együtt mint násznagyok vettek részt az egyik munkásuk esküvőjén.⁹⁹

Amit Vidacsnál e téren követett politikájában értékelünk kell, az hogy a munkáskérdést a maga módján a saját ügyének is tekintette, ha e réteg társadalmi fontosságát nem is tudta felmérni, anyagi és szellemi felemelkedését szükségesnek tartotta és ehhez igyekezett segítséget nyújtani.

Szerepe a gazdasági életben

Vidacsot bármennyire lekötötték politikai teendői, gazdasági ügyeit sem hanyagolta el. Elsődleges gondja volt a gyár termékeinek értékesítése, s mivel a hazai piac nem nyújtott elég lehetőséget a külföldi tőkeérdekeltségek terjeszkedése folytán, neki is külföldi piacok szerzésére kellett figyelmét fordítani. 1868 őszén útra kelt, bejárta Ázsia és Afrika egy részét, a szuezi csatorna környékét, hogy malomipari berendezéseinek piacot találjon és nem eredménytelenül. Az évekkel azelőtti nyugat-európai körutazás után most egy egészen más világrészt ismert meg, és mint Dunyov barátjának írta: „meggyőződtem újra, hogy mi mennyire elmaradtunk minden tekintetben, . . .” S meggyőződéssel vallja azt is, hogy ennek az elmaradottságnak az oka, hogy nincsen „valódi nemzeti kormányunk, mely a hazai ipar és kereskedelem fejlesztését szíven viselné.”¹⁰⁰ Ugyanezt fejtegeti az 1869-es pénzügyi válság kapcsán írt másik levelében, amikor az idegen tőkékkel alapított vállalatoknak a kormány által történő támogatásáról ír.

A pénzügyi nehézségek indították arra, hogy gazdasági téren is nagyobb vállalkozásokba fogjon. A kiegyezés után, főleg 1869-től élénkülni kezdett a gazdasági élet, megszorodtak a pénzintézetek, polgári elemek részvételével részvénytársaságok alakultak takarékpénztárak felállítására. A Pest Terézvárosi, és a Pest Külvárosi takarékpénztárak mellett az elsők között alakult meg a Ferenc-Józsefvárosi takarékpénztár, melynek kezdeményezői Vidacs János, Horváth Gáspár és Simkovics János voltak.¹⁰¹ E részvénytársulatok célja az alapszabály szerint: „a kevésbé vagyonos néposztálynak alkalmat nyújtani arra, hogy megtakarított összegeinek feleslegét szükség idejére félretegye, s kamatok s ezek kamatjaival szaporíthassa; . . . továbbá előlegek és kölcsönök adásával a lakosság egyéb osztályainak érdekeit előmozdítani. . .” Ez a cél, amely a Teréz-, és a Ferenc-Józsefvárosi takarékpénztár alapszabályaiban szó szerint is megegyezik, a kispolgári rétegek igényeit kívánta kielégíteni. Vidacsék részvénytársaságának alapszabályait 1869. szeptember 17-iki dátummal hagyták jóvá. Az aláírási felhívás még július 2-án megjelent és az alapszabályok értelmében a 4000 darab 100 forintos részvény által képviselt alaptőkéből 3200 darab 100 forintos részvényt nyilvános aláírásra kibocsátottak.¹⁰² 12 nappal később közölték az eredményt: a 3200 részvényre 2659 aláírással 16 519 részvényt jegyeztek.¹⁰³ Az augusztus 1-én tartott alakuló gyűlésen megválasztották az ügyintéző bizottságot, a társulat elnöke Vidacs lett. Az 1871. februárban tartott közgyűlés már sikerekről adhatott számot. „Ámbár nehéz körülmények között lépett a küzdőterre és tetteit nagyon megnehezítette

a vele ellenségeskedő kormánypárt — mégis ritka szép eredményt mutathat föl és részvényei után, melyekre 50 forint van befizetve 3 frt 40 krt ad osztalék gyanánt” — írta a Szabad Polgár.¹⁰⁴ A takarékpénztár, amely a 48-as párt több tagjának, valamint a honvédmehháznak az alaptökéjét is kezelte, jó vállalkozásnak bizonyult a válság kezdetéig.

Közben az ipari termelés frontján mutatkoztak nehézségek a kapitalista verseny erősödése következtében. Külföldi érdekeltségek a gépgyártásban is teret hódítottak, a Vidacs-gyár értékesítési gondokkal küzdött. Ezen segítő Vidacs 1872-ben egy újabb, ezúttal ipari vállalkozást kezdeményezett, amelynek célja a magyar ipar termékeinek, elsősorban a mezőgazdasági gépeknek a piacát szélesíteni a Dunafejedelemségekben és a Balkánon. Az előbbi már jó értékesítési terület volt a korábbi években, de a krími háború után a francia, belga és angol konkurrencia kiszorította a magyar ipart erről a területről. Most lehetőség adódott a térnyerésre, mert a külföldi cégek, a munkások huzamos idő óta tartó sztrájkjai következtében nem tudtak szállítani, a szükségletek meg egyre nőttek. Vidacs ennek a lehetőségnek jobb kihasználása végett egy részvénytársaság alapítását vette tervbe, amely mezőgazdasági gépek és eszközök exportjával foglalkozna, és ilyen értelmű beadvánnyal fordult a kereskedelmi és földművelésügyi minisztériumhoz.¹⁰⁵

Az alakulóban levő magyar gépgyártársulat célját és törekvéseit Vidacs az Országos Magyar Gazdasági Egyesület gépészeti szakosztályának, 1873. április 22-iki ülésén ismertette. Nézete szerint Magyarországnak nagy jövője van, ha sikerül minél több és jobb minőségű gépet szállítani a román fejedelemségekbe, Szerbiába, Moldvába, Törökországba és Kis-Ázsiába. Megjegyezte, hogy a Kaukázusba már jelenleg is szállítunk. Keleten eddig hiány volt gépekben és most ott jól fizetnek. Egyes ember azonban nem képes szállítani, ezért érdektársaival egy társulatot alakítanának, illetve ez már alakulóban van, amely a gépek szállításával foglalkoznék. Vidacs támogatást remélt az egylettől tervének végrehajtásához. Ez kiderült Somssich P. felszólalásából, aki Vidacs érdektársai közé tartozott. Ő a társulás célját fejtegetve különösen kiemelte, hogy e területek piacait Magyarország és ne idegenek foglalják el, és ehhez anyagi támogatást kér az egylettől. A terv nagy vitát váltott ki. Az egyesület részéről Korizmic László válaszolt meglehetősen pesszimista hangnemben a terv megvalósításának anyagi lehetőségeit illetően. A terv szerint a társulat 5 millióval létesülne, véleménye, hogy nincs remény az aláírások megszerzésére. Karpeles azzal utasítja vissza a tervet, hogy gyáraink nem képesek kielégíteni saját szükségleteinket sem, a jobb gépeket nekünk is külföldről kell hozatni. Vidacs erő-

teljesen védi álláspontját és gazdasági nehézségekkel indokolja az az előbbi vádat: a gyárosok valóban drágán dolgoznak, „ha egy helyre tennék gyáraikat, olcsóbban jobb gépeket készítenének”. Tehát a gyárak, pontosabban a termelés koncentrációját hiányolja. Panaszolja, hogy a pénzügyet sem ad pénzt, bár az újabb időben e téren javulás mutatkozik. Korizmic felteszi a kérdést: mi az oka annak, hogy a magyarországi gépek, főképp a gőzcséplőgépek az angolokéval nem állják a versenyt, azok jobb anyagból készülnek és precíz munkával. Vidacs ismét a pénzhányra mint főokra hivatkozik, amit példával is illusztrál: 12 gőzgép előállítására 36 000 forint szükséges, októberben kezdik a gépeket gyártani, de csak augusztusban kap érte pénzt, a külföldi gyárosokat viszont a kormány segíti, a külföldi vállalatok, pl. a Clayton et Shuttleworth cég váltóikra 2 és fél százalékra kapnak pénzt.¹⁰⁶ Vidacs kísérlete feltehetően anyagi fedezet hiányában eredménytelen maradt.

A gazdasági bajokról részletesen beszámol Kossuthnak is. Levelei már 1869-től tele vannak panasszal, s ezekben nemcsak az anyagi gondok, hanem azoknak oka, a közösgyes gazdálkodás is állandó témaként szerepel. Panaszolja, hogy naponként minden drágább lesz, maholnap a papírpénznek nem lesz értéke. Bécsből néha küldenek néhány forintot irgalomból, így tartja fenn magát néhány pénzügyet, különben a fizetési képtelenség már beállott volna.¹⁰⁷ A szerencsétlen pénzügyi helyzetről még borúlátóbban ír 1870 elején: „pénzbeli viszonyaink a legnyomorultabbak, még ma sem képes senki megmondani, mennyit veszített vagyonából, félhetünk még további veszteségektől is, oly kormányzás mellett jót mi már nem várhatunk”.¹⁰⁸ Vidacs minden baj forrását a közösgyes kormányzatban látja, mint amely az Ausztriának kedvező kereskedelmi egyezményeivel tönkreteszi a magyar ipart, bénítja a kereskedelmet. Vidacs mentalitására jellemző, hogy a gazdasági nehézségek megoldását csakúgy mint a politikai megoldást Kossuth hazatérésétől várja: „Nem is lesz mibelőlünk semmi sem, míg kormányzó úr haza nem jó! Ennek pedig nemsokára meg kell történnie, különben kilopja a német utolsó fillérünket zsebünkből...” írja egyik levelében. Másutt reményét fejezi ki, hogy a bújdosásnak hamarosan vége lesz és Kossuth hazatérhet.¹⁰⁹ Ennek a reménységnek semmi reális alapja nem volt, Vidacs mégsem pusztán udvariaskodásból írt ilyeneket, valóban hitte, hogy Kossuth hazatérésétől — s ezt nem is a távoli jövőben várta — megváltoznak az itthoni körülmények.

1873-ban, amikor a válság előjelei érezhetőek sőt nyomasztóak voltak, még egy utolsó kísérlet történt a válság leküzdésére, ezúttal a kormány támogatásának megnyerésével. Júniusban a „központi ellenzéki kör” nevében Jókai, Vidacs és Horn Ede képviselők

népgyűlést szerveztek a redoutban, amelyre meghívták Pest polgárságát, hogy nyilatkozzék „az önálló magyar bank égetően szükséges kérdésében és határozatot hozzon mint lehetne a kormánynál hatá-
sosan befolyjni.” Az érdeklődés rendkívül nagy volt, „értelmiség és józan polgárság köréből” való hallgatóság zsúfolásig megtöltötte a termet. Az előterjesztett javaslat szerint a fenyegető pénzválság orvoslását csakis az önálló magyar jegybank felállításában keresheti, ezért a képviselőház elé kérvényt kell eljuttatni, hogy a bank felállítását célzó törvényjavaslat még ez ülészakban előterjeszthető legyen. A határozat szerint a kérvényt Ghiczy Kálmán nyújtja be.¹¹⁰ Az ő felkérése taktikai lépésnek tekinthető, kedvezőbbnek vélték ez által a javaslat elbírálását, mintha a szélsőbal Vidacsra bízták volna, akinek bizonyára kezdeményező szerepe volt ebben az akcióban.

Mindazok a kísérletek, amelyeknek célja Vidacs és elbarátai elgondolása szerint részben az önálló polgári fejlődés elősegítése, részben a válság megelőzése, illetve elhárítása volt, magukban hordozták a sikertelenséget. Általában helyes alapelvből indultak ki, de elgondolásuk a kivitelezésre nem volt szerencsés, nem az adott helyzet reális felmérésén alapult. A kevésbé vagyonos középosztály támogatására épült tervek sikere már eleve kétséges volt, mert nagy tőkebefektetést igénylő tervek voltak, mint pl. a termelés koncentráltága, vagy a külföldi piacok megszerzése. Ezeknek a nehézségeknek a leküzdése ennek az osztálynak önerejéből nem tellett, ahhoz a kormányhoz fordulni támogatásért, amelyeknek ezt a gazdaságpolitikát köszönhették amellet, hogy ellentmondásos volt, szintén nem hozhatott eredményt, a válság leküzdésének elkésett próbálkozásai nem segítettek, a bukás Vidacs számára is elkerülhetlenné vált.

Az 1872. évi választások. Vidacs Dunapataj képviselője

A 3 éves időszak végéhez közeledvén, megkezdődtek a választási előkészületek. A 48-as párt január 21-én tartott értekezletére elkészült a párt programja és szervezetének vázlata. Az Irányi által előterjesztett program az elvek rövid összefoglalása mellett a követeléseket tartalmazta: a közös ügy és a delegációk megszüntetését, a bíróválasztás jogát, a megyei, városi és községi önkormányzat visszaállítását, a sajtó- és vallásszabadság biztosítását, a nemzetiségek egyenjogúságának elismerését az integritás és a politikai egység fenntartása mellett, a jogegyenlőséget, a felsőház képviseleti alapon történő szervezését, általános és titkos szavazást, az incompatibilitás

elvének érvényesítését, a választókerületek igazságos elosztását, az állami hivatalok pályázat útján való betöltését, ingyenes közoktatást, az állami iskolák világi vezetés alá helyezését. „Anyagi javítások” tekintetében az osztrák gyámság alóli felszabadítást hirdette, önálló bank alapítását sürgette, a dohánymonopólium eltörlését, a húsadó, a regálék és kisebb királyi haszonvételek megszüntetését, a só árának leszállítását, általános adóreform végrehajtását, a közlekedési eszközök és közutak szaporítását, folyók szabályozását. Céljait alkotmányos úton, törvényes eszközökkel kívánta elérni, legfőképp a polgárság felvilágosítása, meggyőzése révén. A program megvitatása mellett a pártértekezlet döntött az ellenzék másik szárnyával, a balközépellel folytatandó választási politikáról. Ebben a kérdésben a Kossuth intencióját követő Helfy javaslata lett az irányadó, amelyben az ellenzék akcióegységét hirdette, Irányival ellentétben. Helfy a párt főkötelességének az uralkodó többség, azaz a kormánypárt megbuktatását tartotta s e célnak rendelt alá mindent. Vázolta a két pártárgyalat közötti különbségeket, amelyek az ellenzék két részre osztották: a külügy, a kölcsönös védelem és a delegációk kérdése. Utal arra, hogy a nemzetiségi kérdésben is ellentétes politikát folytatnak, de mindez nem akadályozza annak, hogy a választásokon együttes erővel küzdjenek a kormány megbuktatásán, amely mindkét pártnak érdeke. A szervezési vázlat a választási időszak szervezeti kereteit is körvonalazta: a párt tagjai városokban és községekben olvasóköroket, a választókerületekben és megyei székhelyeken 48-as párti bizottságokat alakítsanak, intézkedett ezek feladatairól és együttműködésükről. Végül az értekezlet kijelölte a 12 tagú választási bizottságot.¹¹¹

Vidacs április 21-én tartotta meg képviselői beszámolóját, amelyben „általánosan ismert elveit fejtegette oly hatásosan, hogy a megeredt zápor dacára sem távoztak hallgatói előbb mint mikor az eső miatt megrövidített beszédét befejezte”.¹¹² Hosszú beszédének kezdő szavai a 3 év gyászos eredményeiről szóltak. Az országgyűlés 110-nél több törvényt alkotott, ebből mindössze kettőt az ellenzék által indítványozottakból (a hírlapbélyeg és a testi büntetés eltörlése). A többi törvényalkotást úgy értékeli, mint amelyek „alkotmányunk megdöntésére, hazánknak Ausztria tartományává alázására vannak irányozva”. A 48-iki alkotmányt, — amely értelmezése szerint Európa legszabadelvűbb alkotmánya volt, mert a haladó kor követelményeit megértve, a nemesi uralom „szolgajármát” megszüntette, az ország népének szabad földbirtokú és jogegyenlő polgárokká emelésével nemzetté tömörítette, — alapjaiban támatta meg a kormány, nemzeti önállóságunk és függetlenségünk legfőbb biztosítékait feladva. Majd részletesen kitért a közösüges kormány által

hozott, az ellenzéki bírálatok tárgyát képező kérdésekre. A bírák szabad választásának és a törvényhatóságok megszüntetésével, még inkább a viriliszavazatokról szóló törvénnyel látja megsemmisítve 48 legszebb vívmányait. Ez utóbbit bírálta legélesebben, amely a jogok jogát, a jogegyenlőséget tette semmissé, helyébe „a születési osztály hatalmánál sokszorosán gyűlöletesebb vagyonosztály hatalmát” állítva. Vidacs aki a törvény révén maga is virilista lett, első-sorban a nem honos, bevándorolt vagyonosok ellen fordult, akik anyagi javaikkal szerzik meg a választás jogát és háttérbe szorítják a hú hazafiak vagyontalan rétegét. Élesen elítélte, hogy a kormány még tárgyalás alá sem engedte jutni a 48-as párt által, még 1869-ben beadott és többször sürgetett törvényjavaslatait a vallásszabadságról és ezzel kapcsolatban a polgári házasságról. A hadsereggel kapcsolatos fejtegetései nagyjából azonosak az országgyűlésen elmondottakkal, felsorolja a közös hadseregére vonatkozó, mindazon sérelmes pontokat, amelyeket az ellenzék a parlamenti tárgyalások során támadott. Hosszabban foglalkozott a gazdasági kérdésekkel és bár nem tagadta a vasút és a kereskedelmi élet fejlődését, a közlekedési eszközök javulását, jól látta, hogy mindezek nagyrészt Ausztria érdekeit szolgálják, a vasúthálózat kiépítése pedig egyes családok és vidékek magánérdekeit. Nem talált meghallgatásra a kormánynál követelésük a fiumei vasútra és a kereskedelem fejlődése szempontjából oly fontos alsó Duna-híd felépítése, ugyanígy a pénzügyek terén a független, önálló nemzeti bank sürgetése. A polgárság álláspontjából támadta a kormánynak a 48. évi 5. tc. módosításáról szóló törvényjavaslatát, amelynek alapján a választásra jogosultak ezrei kimaradnának e jog gyakorlásából, és ezek „legnagyobb részben iparosok, tehát azon osztályhoz tartozók, amely hazánk ipar és kereskedelmének alapját képezik”. Hangsúlyozta, hogy a 48-as párt a fenti tc. hiányosságain szintén javítani kívánt, a kor követelményeihez igazítani, de a kormány annak alapjait, az általános szavazati jogot támadta meg. Vidacs az általa felsorolt alkotmányrombolás célját Magyarországot Ausztriába beolvasztó, tudatos tevékenységnek minősítette. Az átvállalt adósság, a magas adóteher, a közösügyes szerződmény mindmegannyi gyászos eredménye. A pesszimista hangú képviselői beszámoló befejező szakasza a lenni vagy nem lenni alternatívát állítja a választók elé, kiutat nem tud mutatni mást, mint az 1848-iki népuralom eszméjéhez való ragaszkodást.¹¹³

A 48-as párti képviselők beszámolóí főképp a kormánypolitika bírálatában merültek ki, a harc eredményre vezetőbb módszerei hiányoztak. Programjukkal nem tudtak nagyobb hatást elérni, bár ez a program az adott helyzetben legmesszebbre ment a polgári követelések terén. Akik előtt ez a program népszerű lehetett,

a széles néprétegek ki voltak zárva a választási jogból. Mindezek mellett, s nem utolsósorban a kormánypárt jól szervezett választási hadjárata járult hozzá, hogy a 48-asok részére a várt sikereket nem hozta meg.

Vidacs ismét a Ferencvárosban jelöltette magát, de 51 szavazattal alulmaradt a kormánypárti jelölttel, Tavasz Endrével szemben.¹¹⁴ Simonyi, aki erősen remélte Vidacs újbóli megválasztását, a választást követően azt írta lapjában, hogy az új képviselő megválasztását „a fennálló törvény szerint szavazattal sem bíró idegének és becsempészetteknek” köszönheti a jobboldali választópolgárság.¹¹⁵

Vidacs a választásokra nézve nem volt optimista, jól látta a nehézségeket, amelyekkel meg kell küzdeniük. Különösen fájlalta, hogy a Perczel által félrevezetett honvédek egy része is az ellenzék ellen korteskedik és elősegítik, hogy nem honosított egyéneket is összeírjanak. A szegényebb iparosnak meg nem adnak szavazási jegyet, mert nem fizet 10 Ft és 50 kr. adót. „Szóval igen szomorú kiállításaink vannak a választásokra nézve,” — írja Kossuthnak, s kéri írnia egy levelet a választókhoz.¹¹⁶

A pesti választások során mandátum nélkül maradt Vidacsot nem sokkal azután megválasztották a dunapataji választókerületben. Ez a jelölése azonban amellet, hogy Irányi sem helyeselte, Kossuth előtt is kínos helyzetbe hozta. Ez a kerület ugyanis Kossuthé volt, és Vidacs váltig bizonygatta levelében Kossuthnak, hogy csak akkor fogadta el a jelölést, amikor a dunapataji választók sürgönyileg kérték Kossuthot a választókerület átengedésére és Kossuth válasza meg is érkezett. A patajiak azzal indokolták kérelmüket, hogy a kormánypárt példátlan vesztegetései készítették őket erre a lépésre. Vidacs azzal érvelt az elfogadás mellett, hogy nagy zavarba hozta volna a választókat ellenkező esetben, másrészt akkor esetleg a balközép, vagy még inkább a Deák-párt kísérletezett volna a második jelölttel s ebben az esetben a jobboldal győz. A helyzet nehézségeit növeli a tőszomszédságban levő kalocsai érsek, írja, aki a papsággal együtt ugyancsak megtette volna az előkészületeket a választásra, mint ezt sokan gyanították. A saját és a dunapatajiak megnyugtatóására kéri Kossuthot, hogy e tárgyban néhány sort írjon hozzá. Ismételten állítja, hogy nem ő kereste fel a kerületet, hanem azok készítették a jelöltség elfogadására. Vidacs zaklatott hangú leveléből nem vehető ki pontosan, milyen szerepe volt a patajiaknak, illetve neki a mandátum megszerzésében, de végső soron nem járt el inkorrektül Kossuth-tal szemben, mert megvárta annak levelét, amelyben lemondott a javára.¹¹⁷

Vidacs parlamenti szereplése az 1873 elején megindult költségvetési tárgyalásokhoz kapcsolódott. A közlekedési költségvetés vitájában két ízben is felszólalt, támadta a kormányt közlekedési eszközeink elhanyagolt állapota miatt. A nemzet iparának és kereskedelmének előmozdításához szükséges a közlekedés fejlesztése, „hogy a nemzeti készítményeket gyorsan és olcsón szállítsák”. Ezért sürgeti a fiumei vasútvonalat és ismételten az alsó Duna-híd építését, szükségességét indokolva azzal, hogy Fejér megye látja el leginkább élelemmel a fővárost. Erre pesti lakosok újabb kérvényeinek benyújtásával is felhívta a figyelmet. Birálta a kormányt azért is, mert a bánági részen az ottani lakosság munka és élelem nélkül vésztele át a telet, noha a kedvező időjárás lehetőséget adott volna a folyók szabályozását elvégezteni. A kereskedelmi költségvetés tárgyalásán felhívta a miniszter figyelmét a keleti tartományokra, iparunk és kereskedelmünk ottani meghonosítására: „minden tőlünk kitelhető módon kelet felé kell gravitálnunk iparunkkal és kereskedelmünkkel”. Itt vetette fel először ezt az eszmét, amelyből a már ismertetett terve megszületett. Végül hangsúlyozta a magyar iparosok sérelmeit az Ausztriával kötött vám- és kereskedelmi szerződés miatt, amely az Irányi által benyújtott határozati javaslatához kapcsolódott, s amelynek lényege, hogy a megújított szerződés, még inkább az 1850-es vámsorompó a magyar gazdasági fejlődés gátjának bizonyult.¹¹⁸

Vidacs képviselői hivatása ezzel lényegében befejeződött. Mint zárkózott természetű, kevésbeszédű ember, nem tartozott a nagyhatású politikusok közé, mindezek mellett ellenzéki körökben népszerű volt, ugyanakkor gyakran volt céltáblája — Kossuth túlzott tisztelete és a kormány állandóan erős kritizálása miatt — az ellenfél gúnyolódásának. A 48-as párt ügyének azonban mindenkor következetes képviselője maradt és mindvégig kitartott a párt balszárnyán, amelyet ezekben az években a Simonyi—Helfy csoport képviselt.

Az utolsó év

Az 1873-as év tragédiatorozatát a gazdasági válság indította el, amely súlyos anyagi veszteségeket jelentett Vidacs számára, és végső kihatásaiban katasztrófálissá vált. A takarékpénztár februári közgyűlésén az előterjesztett évi jelentés pedig még igen kedvező eredményt tüntet fel: a négyforintos osztalékon felül 11 forint feles osztalék járt és így minden egyes részvényre 15 forint esett, amelyet márciusban kellett kifizetni. A közgyűlés még azzal a kérdéssel is

foglalkozott, hogy az alaptőkét egymillióra emelik fel.¹¹⁹ A júniusi tőzsválság azonban, amely sok pénzintézet és ipari vállalat bukását vonta maga után, megpecsételte Vidacs sorsát. Július 14-én a Ferenc-Józsefvárosi takarékpénztár bejelentette, hogy betéteinek visszafizetését megszüntette és lejárt váltóinak beváltására képtelen. Az igazgatótanács július 22-én, arra való hivatkozással, hogy több nagy adósának bukása folytán nem tehet eleget kötelezettségének, csődöt jelentett.¹²⁰ A kormánykörök előtt amúgy is népszerűtlen Vidacsra záporoztak a támadások, alig hogy a vizsgálat megkezdődött, már vádak hangzottak el a pénzkezelés szabálytalanságairól. A Szombati Lapok az elsők között állt ki Vidacs mellett: még nem tudni — írja —, hogy az igazgatóság, vagy a válság okozható az intézet bukásáért, mégis visszautasítja a Reform támadását „az ország előtt közbecsült — de politikai vallásra nézve — baloldali” Vidacs János ellen.¹²¹ Ellenfelei siettek kihasználni ellene politikai síkon. Nagyobb baj volt, hogy a takarékpénztár bukása nemcsak Vidacsra, hanem az egész ellenzékre nagy csapást mért, amellet, hogy többeket személy szerint anyagilag is érintett a párt tagjai közül.¹²²

Mi volt igaz a gyanúsításokból? A menház vagyonáról szóló vád túlzott volt ugyan, de nem volt teljesen alaptalan. Az egyik hír szerint a Honvédegylet még augusztusban egy bizottságot küldött ki a számadás megvizsgálására és akkor úgy találták, hogy a pénz és a menház egyéb értékekből álló vagyona sértetlenül megvan.¹²³ A további vizsgálat azonban 9000 és néhány száz forint hiányt észlelt és megállapította a pénzügyek hanyag kezelését. Ez a tény rá az elnökre is súlyos felelősséget hárított. Vidacs tudatában volt ennek, s biztosítván a bizottságot, hogy szándékos elidegenítés nem történt, kifizette a hiányzó összeget. Ez az összeg az egész menházi tőkének kb. egyharmada volt, s ez önmagában véve soknak látszik, de ha Vidacs félmillió körül járó vagyonához mérjük, amely a csőd után maradt, mégis oly csekély, hogy szándékos eltulajdonítást Vidacs részéről valóban nehéz elképzelni, de még nagyobb pénzügyi manipulációt is. A pénztári hiányért, bármilyen okból történt is, mindenképpen el kell marasztalnunk.

Vidacsot a bukás erkölcsileg tette tönkre. S ami még súlyosan érintette, az a tudat, hogy bukásával Kossuthot is kellemetlen helyzetbe hozta. Kossuth nemcsak a lapokból értesült a csödről és a vádakról, hanem egy rokona leveléből, aki — különös iróniája a sorsnak, — Vidacs hitelezői között volt. Marton Antónia, akinek Kossuth még lekötelezettje is volt, mert gyermekeinek gondját vállalta 1849-ben, a legválságosabb időben, levélben kérte meg Kossuthot, írjon Vidacsnak, hogy az találjon módot pénzének visszafize-

tésére. Kossuth Helfyhez fordult, kérte, próbálkozzék meg Vidaccsal érintkezésbe lépni ez ügyben s ha lehet adós és hitelező között egyezkedést létrehozni.¹²⁴ Vidacsot mindenkor érzékenyen érintette Kossuth róla alkotott véleménye s valósággal búskomorrá tette, ha valamiért megbírálta. Jól példázza ezt Vidacsnének 1867-ben keltezett levele Kossuth-hoz.¹²⁵ Ugyanitt jellemző részletet találunk arra vonatkozóan, hogy Vidacs tetteinek egyik mozgatórugója a Kossuth iránti mélységes tisztelet; arra emlékezteti Kossuthot, hogy férje eddigi életében nem talál ellentmondást, „e múltnak minden lapján a Hon és neved véve van, ... s kívánatid teljesíteni legszentebb kötelessége”. Vidacs különféle szolgálásokat tesz Kossuthnak és megbízásokat teljesít, amelyeket részben közvetlenül, részben Helfyn keresztül kap.¹²⁶ Az ismeretes Komáromy-ügy óta Vidacs állandó feladatának tekinti, hogy Kossuthot éberem óvja az olyan kétes elemektől, akik nevével visszaélnék, s szavakban Kossuth emberének mondják magukat. Az ilyen emberektől azért kell óvakodni, írja, mert „pártunk embereit tévútra szeretnék vinni”. Ilyen ügyekben több ízben kér és küld Kossuthnak iratokat és leveleket, s ő maga személyesen jár el ezekben és a legnagyobb óvatossággal.¹²⁷ Több levélváltás történt a Kossuthra nézve kellemetlen Borbély—Rákóczy-ügyben. Itt olyasmiről volt szó, hogy egy korábbi Kossuth-levél illetéktelenek kezébe jutott és Vidacs próbálta tisztázni a fenti két személy szerepét. Ennek az ügynek a szálai Borbély személyén keresztül összefonódtak egy 1863-ban történt fegyverszállítmány ügyével, amelybe Kossuth nevét is belekeverték. Ebben Vidacs is kellemetlenül volt érintve, mert a barátilag hozzá közelálló Rákóczy János is vétkes volt benne.¹²⁸

Ismerve Kossuth anyagi helyzetét és életkörülményeit, Vidacs feladatának tartotta azt is, hogy tőle telhetően segítséget nyújtson, könnyítsen gondjain. Több ízben küldött részére olyan hazai élelmiszert tartalmazó csomagot, amelyeket Kossuth kedvelt, de olasz földön kénytelen volt nélkülözni. Kossuth megbízásából olyan ügyekben is eljár, hogy a korábbi években, magánszemélyeknek kölcsönzött pénzét visszaszerezze.¹²⁹ Szívesen vállalja ezeket az apróbb szolgálásokat, hogy Kossuth élete gondtalanabb legyen. Mikor egyik levelében fülbajáról panaszkodott Kossuth, Vidacs rögtön kész ajánlatával: ha nincs megfelelő orvosa, értesítse őt, mert dr. Böke jeles fülorvos igen jó barátja, aki szerencsének tekinti, ha Turinban őt meglátogathatja.¹³⁰ Személyi kapcsolatait igyekezett azáltal is szorosabbra fűzni, hogy egyik fia keresztapjának kérte fel, amit Kossuth szívesen vállalt, egyik lányának keresztanyja pedig Kossuth Lujza lett.¹³¹ A Kossuthtól érkezett levelekben mindig külön örömet váltott ki a családtagokról való megemlékezés.

Ilyen előzmények után Kossuthot váratlanul és kínosan érintették a legjobb híveinek egyikét ért támadások. Bizalma megrendült: „Nehezen esett ezt hallanom egy emberről kit éveken át nehéz megpróbáltatások között becsülni tanultam — s ép ezért meg is dorgáltam azokat kik a sorsüldözöttjének epe poharába a jellem gyanúsítás mérgét keverik” — írja Helfynek. S a hazai értesülések alapján már hitelt ad Vidacs bűnösségét vagy legalábbis jellembeli gyengeségét célzó közléseknek, hogy a menház vagyónából kölcsönt vett magának és ő felelős a menház állapotáért is. Bírál, de egyben reménykedik is, hogy Helfy a hírek alaptalanságáról győzi meg: „Oly jól esnék lelkenek tudni, hogy Vidats jellemén nincs erkölcsi folt”. Kossuthot a gazdasági bukás ténye nem lepte meg, mint írja, Vidacs levelei alapján rég látta a katasztrófa bekövetkezését, de ahogyan jött, az csapást jelent a pártra. Külön tragédia, hogy az ellenzéken belül ez már a második eset volt.¹³²

Kossuth és az ellenzék egy része hajlamos volt arra, hogy Vidacs esetét a közérkölcsök romlásával magyarázza, mintha őt is a spekulációs láz ragadta volna el. Nem lenne igazságos Vidacsot a spekuláció vádjával egyértelműen elmarasztalni. A kapitalista fellendülés következményeinek hatása alól kétségkívül nem vonhatta ki magát, nem volt mentes attól, hogy a saját érdekében ne használjon ki bizonyos gazdasági lehetőségeket, de egyéni érdekeit igyekezett összeegyeztetni a közérdekkel, gazdasági és politikai tevékenységét úgy összehangolni, hogy mindkettővel a haladást segítse. Így értelmezte a takarékpénztár alapítását is, amely lényegében hibás elképzelés volt részéről, amellet, hogy pénzügyi téren nem volt képzett és széles látókörű szakember. Hogy az utolsó periódusban próbált kiutat keresni, jelzi, mennyire váratlanul érte a kedvezőtlen gazdasági helyzet alakulása. Elképzelhető, hogy a katasztrófa bekövetkezésekor valamiféle pénzügyi manipulációba bonyolódott, de a már említett hiányon kívül, egyéb szabálytalanságot nem mutatnak ki rovására.¹³³

A takarékpénztárral egyidőben a gyár is csődbe került, de ott sikerült kiegyezni a hitelezőkkel és a gyár üzemeltetését továbbra is biztosítani. Mindezek mellett családi életét is beárnyékolta a gyász: júniusban temette el feleségét és ott maradt hat gyermekével, akik közül a legidősebb 15, a legfiatalabb 3 éves volt.¹³⁴ Ezek a csapások erősen megviselték, a vádaskodások s annak tudata, hogy a takarékpénztár csődjé pártjának a vereségét is jelenti, felőrölték idegeit. Zsákutcába jutott, annak a politikai eszmének okozott kárt, amelyre egész életét feltette.

A csődtömeg felszámolása elhúzódott novemberig. A halála előtti napon Szilágyi Virgillel, régi ismerősével tárgyalt, akitől ügy-

védi tanácsot kért a csődtömegre vonatkozóan. Szilágyi megnyugtatta, hogy ellene eljárás nem indul, de a takarékpénztár igazgatótanácsa ellen emelt panaszok tárgyában vizsgálat lesz. Ami a gépgyárának csődjét illeti, a csődtömeg kétszeresen felülmúlja a bejelentett adósságot: a csődtömeg 1 200 000, az adósság 600 000 forint.¹³⁵ Vidacs nem várta meg az ügy kimenetelét, szerepének végleges tisztázását. Érezve egész helyzetének súlyát, az önkéntes halált választotta. November 10-én a Kígyó utcai Rottenbiller-ház negyedik emeletéről levetette magát és szörnyethalt. Mindössze 47 éves volt.¹³⁶

Utolsó útjára hatalmas tömeg kísérte el. Temetésén Helfy Ignác mondott gyászbeszédet. Mindenekelőtt szép múltját, ifjúkori szabadságszeretetét, majd a hazai ipar felvirágoztatása terén végzett munkáját méltatta, megemlékezett róla mint az üldözöttek védelmezőjéről. A Simonyi által írt nekrológ az igaz barát elvesztését fájlag hangozgatva próbál választ keresni a végzetes tette.¹³⁷

Vidacs a városi polgárságunknak egyik olyan képviselője volt, aki mindvégig következetesen kitartott a 48-as eszmék mellett, a polgári szabadságjogok, a polgári haladás ügyének védelmében küzdötte végig életét. Felismerte, hogy az előrehaladáshoz a társadalom tagjainak tudatos és áldozatkész tevékenysége szükséges és a maga részéről vállalta a cselekvő részvételt. Ha voltak is ténykedésében ellentmondásos mozzanatok, érdeme, hogy szívós akaraterővel küzdött a maga elé tűzött célok eléréseért.

JEGYZETEK:

1. Magyar Újság (MU) 1867. jún. Mutatványszám.
2. A Nép Zászlója (ANZ) 1868. ápr. 11.; — *Madarász József: Emlékirataim. 1831—1881. 385.; Mérei Gyula: Magyar politikai pártprogramok. (1867—1914) Bp. 1934., 101—112.*
3. Országos Levéltár (OL) Nagykun ker. Honvéd Segélyegylet iratai, 1861—1870. 1867. márc.
4. Magyarország (Mo) 1867. jún. 18.
5. Pesti Hírlap (PH) 1867. jún. 16., 86. sz.
6. PH 1867. jún. 9., 96., 97. sz.; júl. 26. 118. sz.; — Nefelejts (N) 1867. júl. 28., 369.
7. PH 1867. júl. 9., 103. sz. — MU 1867. júl. 9., 80.
8. PH 1867. júl. 12., 106. sz.; aug. 10., 131. sz. — OL Nagykun... ir 1868. febr. 9.
9. PH 1867. júl. 6., 101. sz.
10. OL Nagykun... ir. 1868. febr. 9.

11. Fővárosi Levéltár (FLT) Pesti tanácsí iratok 1867. XI. 99. A bizottság tagjai között Vidacs mellett Beliczay Imre, Schedl Károly és Weisz Bernát képviselték a polgárságot.

12. Honvéd (H) 1868. febr. 10., 46—47.

13. H. 1868. febr. 24., 58.; márc. 23., 89.

14. H. 1868. szept. 28., 312. — ANZ 1868. aug. 29., 410—411.

15. H. 1868. jan. 13. 12. — ANZ 1868. szept. 5., 429. — PH 1867. jún. 25., 92.; jún. 27., 94. sz. — Az egyesület elnöke 1867 júniusától Perczel, decemberétől Klapka, 1868. szeptembertől Gorove. — Klapka és Perczel szerepére lásd Magyarország története II, Bp. 1964., 78. l. és *Tóth Ede: Mocsáry Lajos élete és politikai pályakezdeté. (1826—1874)* Bp. 1967., 136. l.

16. H. 1868. márc. 16., 86.

17. H. 1868. ápr. 6., 109.; — Honvéd Naptár. 1869., 59.

18. H. 1868. ápr. 20., 121—122.

19. H. 1868. márc. 23., 94.

20. Népszava (Nsz) 1868. jan. 5., 1. sz. — Fővárosi Lapok. (FL) 1868. jan. 8., 20.

21. Nsz. 1868. jan. 12., 2.; jan. 26., 4. sz.

22. H. 1868. júl. 27., 237. — Heti Posta (HP) 1868. júl. 26., 30. sz.

23. H. 1868. jún. 1., 173.

24. H. 1868. aug. 24., 268. — FL. 1868. aug. 25., 775. — ANZ. 1868. aug. 29., 410—11.

25. FL 1868. okt. 29., 993. — 1870. okt. 7., 959. — H. 1868. nov. 30., 386. — ANZ 1868. okt. 31., 525.; 1870. nov. 12., 380. — A kilenc vértanú: Csernyus Emanuel, Szacsuvay Imre, Abancourt Károly, Giron Péter, Streit Miklós, Kolosy Gábor, Noszlópy Gáspár, Jubál Károly és Sárközy Sándor. Síremlékük ma is fennáll, a közelmúltban restaurálták.

26. FL. 1870. nov. 3., 1085.

27. ANZ 1870. nov. 12., 383.

28. H. 1869. nov. 18., 368.

29. Honvéd Naptár 1869., 51—58.

30. H. 1869. aug. 24., 268. — ANZ 1869. aug. 28., 35. — A bizottság tagjai voltak: Földváry Albert, Klementis Gábor, Kühnel Ignác, Kausser István és Jókai Mór.

31. H. 1869. nov. 11., 360.; dec. 2., 386.

32. ANZ 1870. jan. 1., 1. — Szabad Magyarország (SzM) 1870. jan. 1.; — H. 1870. jan. 6., 2.; — FL 1870. jan. 4., 10.

33. OL Kossuth Lajos iratai (KLI) I. 5209, 1869. nov. 21.

34. OL KLI I. 5246. 1870. jan. 8.

35. FLT P. tan. ir. 1870. IX. 46. — OL Nagykun... ir. — OL BM Alt. ir. 1870. III. 1227. — SzM 1870. júl. 15., 29. sz. FL 1870. febr. 2., 113.: Vidacs a Deák-kör 2000 forintos adományáért mond köszönetet. — 1870 januárjától a H. és a ANZ rendszeresen közölték a híreket az ügy előrehaladásáról és az adományok beérkezéséről. — Az év elején kiadták a Honvédmenház könyvét. H. 1870. máj. 26., 156.; jún. 9. 170. — 1871-ben Vidacs ifj. Marastoni József által litografált mellképét adták ki választói. Melynek jóvedelmét ugyancsak a menház javára fordították. Gyors Posta (GyP) 1871. júl. 27., 169. sz.

36. H. 1870. jan. 20., 24.; febr. 24., 56.
37. H. 1870. febr. 3., 39.; ápr. 7., 95—96. — ANZ 1870. febr. 5., 6.; jún. 11., 24.
38. ANZ 1870. jún. 18., 25. — H. 1870. jún. 30., 195.
39. H. 1870. ápr. 7., 96. — A cikk Reform aláírással jelent meg.
40. H. 1870. jún. 9., 172.; jún. 16., 175—176.
41. FLT P tan. ir. 1871. VI., 55. — Szabad Polgár (SzP) 1871. máj. 21., 173. — Az épület Kauser Lipót és Frey Lajos neves építőművészek tervei alapján készült el.
42. H. 1870. jan. 13., 15. — FLT P. tan. ir. 1872. V. 1859. — SzP 1871. máj. 14., 165.
43. OL KLI I. 5246 1870. jan. 8.
44. OL KLI I. 5249 1870. jan. 26.
45. OL KLI I. 5397 1872. máj. 24. — Kossuthnak máj. 16-án kelt, Vidacs-hoz intézett levelét dr. Nagy Dezső kollégám volt szíves átengedni. Ebben Devics Antal hadnagy kéri a Honvédelem-mintát, de annak címét nem tudván, Vidacsot kéri meg válaszában tolmácsolásával. Vidacs magához kéreti a mintát a menház felépítésének időpontjára.
46. H. 1871. szept. 21., 153.
47. FLT P. tan. ir. 1870. IX. 46. — HP 1871. szept. 17., 38. sz. — *Vadász Ferenc*: „Száz éve íródott Kossuth-levél nyomában” Népszabadság 1969. szept. 28. — Az épület helyén ma a Magyar Gyapjúfonó és Szövőgyár I. sz. telepe van a Soroksári út 110—112. sz. alatt.
48. H. 1872. máj. 24., 167.
49. H. 1872. okt. 11., 326.
50. A 48—49-es agghonvédek menedékházának emlékkönyve. 1906.
51. OL A honvédménház iratai 1881-től. 1882. márc. 6.
52. MU 1867. okt. 26., 172. — 1868. jan. 3., 4. sz. — FL 1867. nov. 13., 261. sz.; nov. 20., 267. sz. — Vasárnapi Újság (VU) 1867. nov. 3., 44. sz.
53. *Madarász*: i. m. 378.
54. A Hét 1896. szept. 20., 664—665. Visszaemlékezések.
55. *Pölöskei Ferenc*: Demokrata körök a kiegyezés idején. Nép-művelés. 1958., 2.
56. ANZ 1868. jan. 11., 2.; jan. 25., 4.; febr. 15., 7. sz.
57. MU 1867. dec. 18., 216.
58. OL BM ir. 1868. IV. E. márc., ápr. 1., máj. 6.
59. Uo. márc. 3. — uo. 1868. III. K 4. tétel (mutató szám) máj. 14. keltezéssel a pesti „Nemzeti demokrata tót kör” alapszabályait is visszaküldték a 3. pont megváltoztatására.
60. FLT. P. tan. ir. 1868. XI. 3. márc. 22., ápr. 8.
61. MU 1867. dec. 18., 216.
62. Az 1868. évi országgyűlés jegyzőkönyve. CCXLVI. ülés. jún. 23.
63. Borsszem Jankó 1870. 1870. febr. 6., 62. nemcsak a jakobinus klubok, hanem Danton és Vidacs közé is egyenlőségi jelet tett.
64. Az Országgyűlés Képviselőházának Naplója. (OGYN) Pest 1868. 9. k. 402. 1868. aug. 4. — H. 1868. aug. 10., 256—257. — Nsz. 1868. aug. 16., 20. sz.

65. *Madarász*: i. m. 386.
66. OL KLI I. 5178. Vidats János—Iháznak 1869. ápr. 13.
67. FLT Választási Iratok 1865—1873. 1869. márc. 23. — ANZ 1869. márc. 27., 13. sz.
68. FLT Vál. ir. 1865—1873. 1869. febr. 27.
69. ANZ 1869. márc. 27., 13. sz.
70. OGYN P. 1870. IV. k. 319. jan. 22. — VII. k. 4.; márc. 10., 351.; ápr. 5. — VIII. k. 53.; ápr. 27., 94.; máj. 9. — X. k. 199. júl. 21.
71. OGYN P. 1871. XIII. k. 55., febr. 11.
72. Uo. 1872. 21. k., 57.; jan. 30. — MU 1872. jan. 30., 23. sz. — Szombati Lapok (SzL) 1872. febr. 3., 5.
73. OGYN 1872. 22. k. 175. márc. 6., 280.; márc. 11.
74. OGYN 1870. IX. k. 377.; júl. 12. — IX. k. 25., jún. 30.
75. OGYN 1871. XV. k. 233. márc. 28., 260.; márc. 29., 313.; márc. 31., 368.; ápr. 3. — XVI. k., 7.; ápr. 17., 12.; ápr. 20., 174.; máj. 8., 297.; máj. 17., 316.; máj. 25.
76. OGYN 1871. XVIII. k. 287., dec. 7.
77. OGYN 1872. XIX. k. 76. (1871) dec. 12. — XX. k. (1872) jan. 9.
78. OGYN 1870. VIII. k. 101., máj. 11.
79. OGYN 1871. XVII. k. 84. szept. 14., 111.; szept. 22.
80. OGYN 1870. X. k. 223. júl. 22. — 1871. XIII. k. 250. febr. 20., 349.; febr. 24. — 1871. XIV. k. 57.; márc. 1., 224.; márc. 7. XV. k. 5., márc. 13. — *Simonyiek*... „a francia köztársaság érdekében Ausztria közvetítő beavatkozását követelték a béke érdekében”. *Tóth E.*: i. m. 194.
81. FL 1867. ápr. 3., 307. a szélsőbal részéről Madarász és Bobory beszélt — MU 1867. ápr. 16., 13. sz.
82. MU 1867. ápr. 21., 18. sz. A választmány tagjai voltak: Miskay Ferenc, Guthy Benő, Valther Gyula és Szitás Dénes.
83. FL 1867. máj. 10., 431.
84. VU 1867. máj. 12., 232. — a választási előkészületekről ír. FL 1867. ápr. 2., 303.; máj. 3., 407.; máj. 9., 427. — mint érdekességet megemlítem, hogy a Vidacs-párt jelvénye a vörös toll volt.
85. FL 1868. nov. 1., 1005.
86. FL 1869. okt. 24., 975. — ANZ 1870. ápr. 23., 17. sz.
87. ANZ 1870. júl. 9., 28. sz. a díszpolgári oklevél 1867. jún. 1-én kelt.
88. Magyarország Anyagi Érdekei. (MAÉ) 1868. febr. 17., 57.; febr. 24., 67.; jan. 14., 16.; jan. 20., 32.; febr. 3., 47.
89. Buda-Pesti Munkásegylet alapszabály-tervezete. 1868.
90. Munkások Újsága (MuU) 1868. már. 8. — Rézler Gyula: A magyar nagyipari munkásság kialakulása. 1867—1914. Bp. 1945., 76.
91. MuU 1868. márc. 29., 5.
92. MuU 1868. márc. 8., 14.; márc. 15., 3.; márc. 22., 4.; márc. 22., 32. A budai tagok értekezletén a Ganz-gyári munkásokon kívül „a nagyobb gőzmalmok küldöttei és kisebb iparosok voltak jelen.” — 1868. márc. 29., 5.
93. MAÉ 1868. márc. 9., 88. — MuU 1868. aug. 2., 23.

94. Anyagi Érdekeink. (AÉ) 1868. máj. 16., 33. sz. — 1869. szept. 5., 49. sz. — A bizottság tagjai voltak: Adler Károly, dr. Altmann Mór, Csongrády M., Fekete B., Fuschs Lajos, Gregersen Guilbrand, dr. Grósz Lajos, Haggemacher Henrik, Kanitz Mór, Kertész József, Schedl Károly, Vidacs János, Steinacker Ödön.

95. FL. 1869. aug. 26., 775. — *Nemes Dezső*: Az Általános Munkásegylet története. 1868—1873. Bp. 1952., 78—79.

96. *Nemes D.*: i. m. 192.

97. Testvériség. 1871. febr. 19., 3. sz. a meghívottak, közöttük Vidacs részéről is felülfizetések történtek, amelyekért köszönetet mond a bizottság.

98. Borsszem Jankó 1872. ápr. 7., 223. sz. — Fotografien aus dem ungarischen Reichstage. Pest, 1869., 166—167. — A „petrolőr” elnevezéssel a szocialistákat illették.

99. ANZ 1869. nov. 27., 48.

100. *Lukács Lajos*: Garibaldival a szabadságért. Bp. 1968. 209.

101. FL. 1869. márc. 13., 227.

102. FLT P. tan. ir. 1869. XI., 63.; XI., 149. — Budapesti Közöny (BPK) 1869. júl. 2., 2067.; júl. 29., 2416.

103. BPK 1869. júl. 14., 2232.

104. SzP 1871. febr. 12., 7. sz. — FLT. Eln. ir. 1871., 128.

105. Pester Lloyd 1872. szept. 12.

106. Gazdasági Lapok (GL) 1873. ápr., 481.

107. OL KLI I. 5321. 1871. ápr. 8.

108. OL KLI I. 5203. 1869. okt. 12.

109. OL KLI I. 5246. 1870. jan. 8.

110. OL BM Eln. ir. 1873. 2789. — Reform. 1873. jún. 13., 161.

111. MU 1872. jan. 23., 17. sz. — SzL 1872. jan. 27., 52—54.

112. SzL 1872. ápr. 20., 16.; — ápr. 27., 17.; — Haladás 1872. ápr. 23., 29.

113. Vidacs János képviselői beszámolója kiadva magyar és német nyelven.

114. FLT Vál. ir. 1865—1873. Ferencvárosi követválasztási jegyzőkönyv. 1872. — Haladás 1872. jún. 20., 76.

115. SzL 1872. júl. 20., 29. — jún. 8., 23.

116. OL KLI I. 5397 1872. máj. 24.

117. OL KLI I. 5399 1872. jún. 28.

118. OGYN 1873. IV. k. 376. febr. 21.

119. SzL 1873. márc. 1., 9. — új választást is tartottak, s Vidacsot ismét elnökké választották.

120. FLT P. tan. ir. 1869. XI., 149. júl. 14-i keltezés.

121. SzL 1873. júl. 26., 30.

122. OL Helfy-iratok. 2. cs. Simonyi Ernő—Helfyhez. 1873. júl. 6. „Ez bizony nagy csapás nemcsak Vidacsra, hanem az egész ellenzékre, mert az nyakig úszik benne váltóival. Reám nézve a baj éppen olyan, mint reád nézve is mert én is úszok benne 2000 forintos váltóimmal...”

123. H. 1873. aug. 2., 29. sz.
124. OL Helfy-iratok. 1873. 1. cs.
125. OL KLI I. 4971. dátum nélkül. A levél alján Kossuth megjegyzése: „Vidatsné nyílt levelem Deákhoz alkalmából.” — A levél egyik részében a Kasszandra-levél hatását vázolja Kossuthnak.
126. OL KLI. I. Helfy-iratok. 1. cs., 1869. márc. 1.
127. OL KLI I. 5178. 1869. ápr. 13.
128. OL KLI I. 5334. 1871. júl. 6. — I. 5345. 1871. szept. 16.
129. OL KLI I. 5209. 1869. nov. 21. — I. 5331. jún. 20. — I. 5334. 1871. júl. 6. — I. 5249. 1870. jan. 20. Megbízta Vidacsot, hogy Sztratimirovicstól járó pénzt próbálja behajtani.
130. OL KLI I. 5321. 1871. ápr. 8.
131. A ferencvárosi plébániahivatal anyakönyvei szerint a gyermekek születésének dátumai: Ilona (1858), Dezső (1860), Elemér (1861), János (1862) (keresztapja: Xantus János), Mária (1863) (keresztanyja: Damjanichné), Ilona (1866) (az első meghalt) (keresztanyja: Kossuth Lujza), Lajos (1868) (keresztapja: Kossuth), Sándor (1870) (keresztapja: Csanády Sándor szélbal képviselő).
132. OL Helfy-iratok. i. cs. 1873. aug. 6. „Vidacs a Ferenc- és Józsefvárosi Takarékpénztár bukása miatt csődbe jutott. Rákóczy után a második szilárd republikánus hullott erkölcsileg porba...” idézi Tóth E. i. m. 224.
133. A Hon. 1873. nov. 17. Az Országos Honvéd Egylet november 16-án tartott gyűlésén a központi választmány jelentést tett a menház pénztári helyzetéről s a számadást rendben találván úgy határozott hogy Vidacs János örököseinek a fölmentesítő oklevelet kiadja.
134. H. 1873. júl. 6., 165.
135. A Hon. 1873. nov. 11.
136. A Hon. 1873. nov. 10. — Képes Néplap. 1873. nov. 15., 263.
137. SzL. 1873. nov. 15., 46.

Die politische Laufbahn von János Vidacs 1867—1873.

Die Ultralinkspartei — seit 1868 „Partei von 1848“ genannt — setzte sich nach dem Ausgleich den Kampf für die totale Wiederherstellung des selbständigen staatlichen Lebens zum Ziel. Die Tätigkeit von János Vidacs wurde zu dieser Zeit durch jene Richtlinie bestimmt. In zwei, von seiner Partei initiierten Bewegungen, in der Organisation der Honvéd-Vereine und der Demokraten-Kreise, spielte er eine bedeutende Rolle. Überdies ist seine Förderungs-Tätigkeit zur Gründung des Honvéd-Altersheimes hervorzuheben.

Am Anfang seiner parlamentarischen Laufbahn, zur Zeit der Kämpfe der Partei von 48 zugunsten der moralischen Anerkennung der Verdienste der Honvéds und der Regelung ihrer Pension, hat auch Vidacs die Interessen der Honvéds verteidigt. In den Wahlen von 1869 wurde er zum Abgeordneten der Franzstadt, des IX. Bezirkes der Hauptstadt, gewählt. Im folgenden Parlaments-Zyklus kämpfte die zur Opposition gehörende Partei von 1848 gegen die antidemokratischen Gesetzenwürfe der Regierung. Vidacs nahm an diesem Kampf, nicht so sehr mit Worten, sondern mit Einreichen von Petitionen teil. Am Kampfe gegen die Wirtschaftspolitik der Regierung, an der Verteidigung der bürgerlichen Interessen nahm er regeren Anteil.

Vidacs schloss sich auch jener Aktion der Oppositionspolitiker an, die Organisation der Arbeiter der Hauptstadt unter bürgerlicher Führung unterstützte und den Budapester Arbeiterverein begründete. Seine diesbezügliche Rolle ist ziemlich widerspruchsvoll, da er gegen den zur gleichen Zeit sich unter den Sozialisten organisierenden Allgemeinen Arbeiterverein Stellung nahm, es aber gleichzeitig indirekt auch förderte. Er nahm an der von bürgerlicher Seite begonnenen Anregung der Gründung eines Arbeiterspitals auch teil.

Neben seiner vielseitigen politischen Tätigkeit durfte er seine wirtschaftlichen Angelegenheiten auch nicht vernachlässigen. Seit Ende der 60-er Jahre kämpfte seine Fabrik zufolge der ausländischen Kapitalkonkurrenz mit Verwertungs-Sorgen und Vidacs musste sich um neue Möglichkeiten für seine Produkte auf dem Auslandsmarkt bemühen. Der Mangel an Kapital verhinderte aber die Steigerung der Export-Produktion. Im Jahre 1869 hat er auf die Unterstützung der wenig begüterten Bürgerschaft rechnend, eine Sparkasse-Aktiengesellschaft gegründet. In der Wirtschaftskrise von

1873 wurde seine Fabrik, sowie sein Geldinstitut bankrott. Der Zusammenbruch des letzteren, mit einer kleineren finanziellen Unregelmässigkeit gepaart, war auch die Ursache seiner politischen Niederlage. Vidacs fand nur einen einzigen Ausweg, im November 1873 wählte er den Freitod.